

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	5
Metodologia	8
Streszczenie: Amerykański program uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób	10
Udział Polski w operacjach CIA	11
Postępowanie karne w Polsce	15
Brak współpracy ze strony rządu Stanów Zjednoczonych	19
Tajemnica państwowa jako zasłona	21
Walid Mohammad bin Attash	23
Polska nie udziela pełnej odpowiedzi Europejskiemu Trybunałowi Praw Człowieka	27
Prawo krajowe i zobowiązania międzynarodowe	31
Prawo krajowe	32
Prawo międzynarodowe	33
Międzynarodowe prawo humanitarne	34
Warunki efektywnego śledztwa	36
Obowiązek przeprowadzenia śledztwa	36
Obowiązek osądzenia	37
Zakres śledztwa	38
Przedawnienie	39
Udział ofiar i wyjaśnienie braku postępowania sądowego	39
Podsumowanie	41
Rekomendacje	42
Dla rządu polskiego	42
Dla polskiego Prokuratora Generalnego	42
Dla Rzecznika Praw Obywatelskich	43
Przypisy	44

- 4 Uwolnić prawdę:
Udział Polski w programie tajnych więzień CIA

WPROWADZENIE

„Oczywiście, że wszystko działa się za moją wiedzą. Prezydent i premier godzili się na współpracę wywiadowczą z Amerykanami, bo tego wymagała polska racja stanu. [...] Decyzja o współpracy z CIA niosła ryzyko, że Amerykanie użyją metod niedopuszczalnych. Ale gdyby agent CIA brutalnie potraktował więźnia w hotelu Marriott w Warszawie, czy oskarżą panie kierownictwo hotelu za działania tego agenta?”

Aleksander Kwaśniewski, prezydent Polski w latach 2001–2005¹

Polski rząd stoi przed dylematem. Wraz z pojawianiem się coraz większej liczby dowodów na to, że w Polsce istniało tajne więzienie prowadzone przez CIA w latach 2002–2005, administracja, politycy i Prokurator Generalny miotają się pomiędzy przyznaniem się do winy, niekonsekwencją i paraliżem decyzyjnym. Kluczowi urzędnicy wysokiego szczebla utrzymują, że Polska postąpiła wobec USA służalczo, lecz teraz jest jedynym członkiem UE, który podjął śledztwo w sprawie oskarżeń. Inni potępiają toczące się śledztwo, kategorycznie zaprzeczając, że jakiegokolwiek typu operacje były prowadzone na terytorium Polski. W lutym 2013 r. Minister Sprawiedliwości publicznie zakwestionował wiarygodność dowodów uzasadniających zarzuty wobec byłego szefa polskiego wywiadu, które dotyczą bezprawnego pozbawienia wolności obywateli innych państw. Oświadczenie Ministra wzbudziło oczywiste wątpliwości dotyczące tego, jak zdobył dowody pozwalające sformułować taki wniosek – zwłaszcza, że Prokuratura Generalna powinna być w pełni niezależna od władzy wykonawczej. W drugiej połowie lutego „Gazeta Wyborcza” opublikowała tekst zawierający przypuszczenia, że zarzuty zostały wycofane. Prokuratorzy zachowują jednak niemal całkowite milczenie, a śledztwo – prowadzone już od ponad 5 lat – okryte jest zasłoną tajemnicy. Najwidoczniej przyjęta została taktyka gry na czas w oczekiwaniu, aż „problem” rozwiąże się sam.

Problemy, z którymi mierzy się toczące się śledztwo w sprawie prowadzenia w Polsce tajnego więzienia CIA, odzwierciedlają w oczywisty sposób wewnętrzne zmagania rządu w kwestii tego, jak potraktować ten wstydlivy okres historii Polski. Polski rząd – co niemal niewątpliwe – działał w tym czasie w zмовie z USA i innymi państwami w bezprawnym uprowadzaniu osób, które miało miejsce w następstwie zdarzeń z 11 września 2001 r., przewożeniu ich do miejsc, gdzie były torturowane i stały się ofiarami wymuszonych zaginięć w tzw. „czarnych dziurach” CIA. Działo się to również w Polsce. Dwie ofiary – Abd al-Rahim al-Nashiri i Zayn al-Abidin Muhammed Hussein (Abu Zubajda) – oraz ich prawnicy poszukują teraz w Polsce prawdy o tym, co zdarzyło się im podczas pobytu w więzieniu CIA. Liczą na sprawiedliwość i realne zadośćuczynienie za pogwałcenie ich praw. Jednak 5 lat zwłoki i poczucie, że na śledztwo wywierane są naciski polityczne, skłoniły ofiary do zwrócenia się o zadośćuczynienie do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Właśnie świadomość zobowiązania prawnego do przeprowadzenia skutecznego śledztwa, pociągnięcia do odpowiedzialności winnych w rzetelnych procesach sądowych i zadośćuczynienia ofiarom sprawia, że rząd polski nie może się zdecydować, co zrobić. Jeśli procesy się rozpoczną, istnieje ryzyko, że skończą się skazaniem urzędników wysokiego szczebla i byłych funkcjonariuszy publicznych (w zależności od dowodów), co doprowadziłoby do kryzysu politycznego w kraju i problemów w relacjach z USA. Niemniej jednak, o czym świadczy niniejszy raport, zbyt wiele wiadomo już o tajnym więzieniu, by można było umorzyć śledztwo, zaniechać postawienia zarzutów i „zamieść sprawę pod dywan”. Wydaje się, że zbyt wiele osób wie za dużo.

Niniejszy raport dotyczy odpowiedzialności Polski za współudział w programie uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA. Kwestionuje on motywy aparatu państwowego, który wielokrotnie powołuje się na „bezpieczeństwo narodowe” jako usprawiedliwienie dla utrzymywania w tajemnicy licznych wiarygodnych dowodów na poważne naruszenia praw człowieka. Raport dokumentuje także wysiłki zmierzające do spowolnienia oraz okresowe regresy w postępowaniu karnym niemal całkowicie spowitym w tajemnicy. Sytuacja jest paradoksalna, ponieważ mimo tajności wiele informacji jest już powszechnie znanych. Wiele osób mówi więcej niż wystarczająco, by już tylko na tej podstawie postawić zarzuty byłym funkcjonariuszom publicznym i agentom wywiadu. Raport bada zobowiązania państwa do przeprowadzenia śledztwa, a w razie pojawienia się wystarczających dopuszczalnych dowodów – do postawienia przed sądem domniemanych sprawców i współsprawców przestępstw w świetle prawa międzynarodowego – m.in. tortur i wymuszonych zaginięć. W przypadkach, w których państwo odmawia przeprowadzenia postępowania sądowego, raport omawia zobowiązanie odpowiednich władz do wyjaśnienia i uzasadnienia takich decyzji tym osobom, które twierdzą, że były ofiarami przestępstw popełnionych w Polsce.

Celem niniejszego raportu nie jest dodatkowe udokumentowanie programu uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez rząd USA. Jak wspomniano w kolejnych rozdziałach raportu, o tych operacjach napisano już wiele. Raport nie służy wyczerpującemu przedstawieniu tego, co już wiadomo na temat współudziału Polski w programie CIA. Zagadnienia te ujęte zostały począwszy od 2005 r. aż do chwili obecnej w wystarczającym zakresie w raportach międzyrządowych, pozarządowych oraz w mediach.

Raport rozpoczyna się od rozdziału dotyczącego metodologii, potwierdzającego trudności napotykaną w badaniu niejawnych operacji antyterrorystycznych. Kolejne rozdziały podsumowują ogólnie to, co wiadomo o programie uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez rząd USA i o udziale w nim Polski. Raport cytuje wiele wiarygodnych doniesień dokumentujących prowadzenie tych operacji i odnotowuje, że ta wciąż rosnąca ilość informacji uzasadnia pociągnięcie do odpowiedzialności osób winnych naruszeń praw człowieka. Kolejny rozdział omawia śledztwo wszczęte w Polsce w marcu 2008 r. oraz zawiera informacje o poziomach tajności, które można zaobserwować w tym postępowaniu. Dalszy rozdział przedstawia trzecią potencjalną ofiarę uprowadzenia i tajnego przetrzymywania w Polsce: Walida bin Attasha, obywatela Jemenu więzionego aktualnie w bazie Guantanamo, sądanego przez komisję wojskową za domniemany współudział w zdarzeniach z 11 września 2001 r. Odrębny rozdział koncentruje się na obowiązku Polski wynikającym z prawa krajowego i międzynarodowego, polegającym na konieczności przeprowadzenia śledztwa i postępowania sądowego w sprawie przestępstw w rozumieniu prawa międzynarodowego popełnionych na jej terytorium. Następny rozdział dokumentuje reakcję władz Polski na dwie sprawy oczekujące na rozstrzygnięcie przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka. Wniesione zostały w latach 2011 i 2013 przez ofiary uprowadzenia, Abda al-Rahima al-Nashiriego i Abu Zubajdę, którzy stwierdzili, że byli przetrzymywani w tajnym więzieniu w Polsce. Przedostatni rozdział zawiera szczegółową analizę krajowych i międzynarodowych zobowiązań prawnych Polski do prowadzenia efektywnego śledztwa i inicjowania w uzasadnionych przypadkach postępowania sądowego. Raport kończy się rekomendacjami dla polskiego rządu, Prokuratora Generalnego i Rzecznika Praw Obywatelskich.²

Należy zauważyć, że polski rząd boryka się z niektórymi z omawianych zagadnień – dociekaniem prawdy i związanym z tym obowiązkiem przeprowadzenia efektywnego śledztwa – w innym kontekście: próbuje dojść do prawdy dotyczącej „zbrodni katyńskiej” z 1940 r., kiedy ponad 20 000 polskich jeńców wojennych zostało zabitych przez tajne służby Stalina. Odmówienie przez rosyjski rząd ujawnienia przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka informacji ze śledztwa w tej sprawie uniemożliwiło polskim władzom poznanie całej prawdy o tragedii. Polskie władze zakwestionowały stwierdzenie rosyjskiego rządu, że raport ze śledztwa z 2004 r. musi pozostać utajniony³.

Z drugiej strony, w swym stanowisku przedstawionym Europejskiemu Trybunałowi Praw Człowieka we wrześniu 2012 r., dotyczącym udziału w programie uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA, polski rząd stwierdził, że prowadzi niezależne, efektywne postępowanie, które musi zostać ukończone. Amnesty International wzywa odpowiednie władze polskie do dochowania obietnicy złożonej Trybunałowi i przeprowadzenia efektywnego śledztwa z należyтым uwzględnieniem praw człowieka. Organizacja wzywa także do zaprzestania powoływania się na „tajemnicę państwową” w celu uniknięcia kontrowersji związanych z naruszeniami, postawieniem zarzutów i przeprowadzeniem rzetelnych procesów sądowych osób podejrzanych o udział w tych praktykach, a także zapewnienia ofiarom tych praktyk zadośćuczynienia i rekompensaty, do których mają prawo.

METODOLOGIA

Badanie naruszeń praw człowieka, które towarzyszyły niejawnym operacjom antyterrorystycznym, jest szczególnie trudne. Amerykański program uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób powstał i był prowadzony w tajemnicy. Wszystkie próby dotarcia do kluczowych szczegółów tych operacji w wielu państwach oskarżanych o udzielanie pomocy USA spotykały się z powoływaniem się na „tajemnicę państwową” i/lub bezpośrednimi zaprzeczeniami. Rząd USA potwierdził jednak istnienie programów uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA, ujawnił notatki służbowe dokumentujące wadliwą argumentację prawną leżącą u podstaw tzw. „rozszerzonych technik przesłuchań” oraz przyznał się do stosowania tych technik. Jednak władze USA, a w tym administracja Prezydenta Baracka Obamy, konsekwentnie blokowały w sądach amerykańskich każdą próbę ujawnienia szczegółów lokalizacji tajnych więzień CIA, tożsamości przetrzymywanych i tras przelotu więźniów, a także odmawiały odpowiedzi na podobne wnioski o informacje od rządów innych państw. Ponadto drakoński „nakaz ochronny” wydany przez kierownictwo bazy Guantanamo zabrania upubliczniania jakichkolwiek wypowiedzi osób przetrzymywanych w sprawie ich pobytu w tajnych więzieniach CIA.

Stany Zjednoczone nie mogłyby prowadzić tych operacji bez pomocy innych rządów, które godziły się na przeloty, lądowania, uzupełnienie paliwa, współpracę wywiadowczą i – co zarzuca się Polsce – udostępnianie infrastruktury i wsparcie potrzebne dla utworzenia i prowadzenia tajnych więzień CIA na ich terytoriach.

Europejski współudział w operacjach CIA został dobrze udokumentowany i – podobnie jak w przypadku wielu popełnionych przestępstw – istotne informacje pochodzą często od osób w nie zamieszanych.

Praca Amnesty International nad problemem udziału Polski w programie uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA rozpoczęła się na początku 2006 r., w bezpośrednim następstwie ujawnienia w 2005 r. zarzutów, że w Polsce istniał tajny ośrodek przetrzymywania osób. W latach 2006–2011 Amnesty International wydała szereg raportów zawierających informacje o udziale Polski w operacjach uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA i domniemanej lokalizacji tajnego więzienia CIA.⁴ Niniejszy raport oparty jest na wcześniejszej pracy, w tym na badaniach gabinetowych dotyczących rozwoju wydarzeń od 2005 r. do chwili obecnej.

Informacje zawarte w niniejszym raporcie zostały zebrane podczas dwóch wyjazdów badawczych: pierwszego we wrześniu i październiku 2012 r., drugiego w listopadzie 2012 r. Nowsze informacje, zebrane po listopadzie 2012 r., pochodzą z dalszych rozmów, raportów organizacji pozarządowych i doniesień medialnych.

Przedstawiciele Amnesty International spotkali się z prokuratorami z krakowskiej prokuratury, którzy aktualnie prowadzą śledztwo w sprawie tajnego więzienia, a także oddzielnie z przedstawicielami Prokuratury Generalnej w Warszawie – odpowiedzialnymi za nadzorowanie śledztwa. Jak wskazano poniżej, ogromna większość pytań zespołu badawczego Amnesty International spotkała się z odmową udzielenia odpowiedzi z powodu utajnienia. Pytania

dotyczyły m.in. podstawowych zagadnień, takich jak zakres i ogólne założenia śledztwa, sposób prowadzenia (np. czy z domniemanego miejsca przetrzymywania pobrano materiały dowodowe) i ewentualne zarzuty. Również polscy adwokaci, reprezentujący pokrzywdzonych w polskim śledztwie, zobowiązani są do zachowania tajemnicy. Wynika to z wielorakich stopni tajności, które spowijają śledztwo. Choć śledztwo może wymagać pewnego stopnia wyłączenia jawności (na przykład dla ochrony praw oskarżonych lub zachowania tajemnicy adwokackiej), to jednak poziom utajnienia polskiego postępowania karnego wydaje się dalece wykraczać poza środki niezbędne w tych okolicznościach.

Przedstawiciele Amnesty International rozmawiali również ze związanym tajemnicą prokuratorem prowadzącym wcześniej śledztwo przed przeniesieniem sprawy do Krakowa, dziennikarzem śledczym, byłymi pracownikami portu lotniczego w Szymanach oraz funkcjonariuszami MSZ. Niektórzy funkcjonariusze rządu odmówili spotkania.

Oprócz rozmów przeprowadzonych we wrześniu, październiku i listopadzie 2012 r., źródłami informacji są różne źródła publiczne, zarówno pierwotne, jak i wtórne, w tym amerykańskie i polskie dokumenty postępowania przygotowawczego, oficjalna dokumentacja tras (a w niektórych przypadkach pasażerów i załogi) lotów związanych z programem uprowadzeń, doniesienia mediów, raporty organizacji pozarządowych i międzyrządowych, wnioski do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz wystąpienia do ONZ.

Mimo aury tajemnicy, która spowija program CIA oraz europejskiego i polskiego w nim udziału, wiele informacji zostało upublicznionych. Powoduje to, że współudział europejskich krajów, choć bez wiedzy na temat wszystkich szczegółów, jest w zasadzie tajemnicą poliszynela.

STRESZCZENIE: AMERYKAŃSKI PROGRAM UPROWADZEŃ I TAJNEGO PRZETRZYMYWANIA OSÓB

„Jest bezspornym faktem, że USA stosowały tortury.”

Constitution Project, Zespół zadaniowy w sprawie traktowania osób przetrzymywanych, kwiecień 2013 r.⁵

W następstwie zdarzeń z 11 września 2001 r. rząd USA – z niezbędną pomocą od sojuszników – stworzył i wdrożył plan globalnych operacji antyterrorystycznych obejmujących program uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA. W ramach tych operacji dopuszczano się bezprawnego pozbawienia wolności, uprowadzenia osób podejrzanych o terroryzm i nielegalnych transferów do miejsc, gdzie groziły im tortury lub inne złe traktowanie. W wielu przypadkach dochodziło do wymuszonych zaginięć. Niektóre osoby zostały przewiezione do krajów, w których były nie tylko torturowane i źle traktowane podczas przetrzymywania, lecz w których wytoczono im także ewidentnie nierzetelne procesy. Operacjom tym towarzyszyły liczne naruszenia praw człowieka. W rzeczywistości program ten miał służyć właśnie utrzymywaniu osób poza zasięgiem ochrony prawnej.

Wiele z tych operacji zostało dobrze udokumentowanych. Dowody obejmują szereg potwierdzeń ze strony rządu USA.⁶ Choć program ten miał funkcjonować w tajemnicy, to jednak napływające w latach 2005–2013 doniesienia organizacji międzyrządowych i pozarządowych, mediów oraz stowarzyszeń zawodowych i akademickich (dokumenty służbowe, przecieki, dane o przelotach, akta sądowe i świadectwa z pierwszej ręki wielu osób – od personelu portów lotniczych do polityków wysokiego szczebla) rzuciły światło na sposób funkcjonowania systemu uprowadzeń i zaangażowanie w nim poszczególnych krajów.⁷ Według raportu Zespołu zadaniowego Constitution Project z kwietnia 2013 r. program uprowadzeń „został zapoczątkowany i był prowadzony przy założeniu, że pozostanie tajny”. Okazało się to niemożliwe, gdyż w operacjach uczestniczyły setki agentów oraz wiele rządów i ich funkcjonariuszy, co nie sprzyjało zachowaniu tajemnicy.⁸

Ta „współpraca wielu rządów” obejmowała szczególną pomoc od władz polskich.

UDZIAŁ POLSKI W OPERACJACH CIA

„Polska nie będzie już krajem, gdzie politycy nawet jeśli robią to pod rękę z największym mocarstwem świata, coś załatwią pod stołem i to nie wyjdzie na jaw. [...] Polska jest ofiarą niedyskrecji niektórych urzędników administracji amerykańskiej sprzed kilku lat.”

Premier Donald Tusk, marzec 2012 r.⁹

Polska znalazła się w centrum uwagi po raz pierwszy w listopadzie 2005 r. – po doniesieniu przez „Washington Post” o przetrzymywaniu przez CIA osób w tajnych ośrodkach w krajach „Europy Wschodniej”.¹⁰ Na prośbę administracji Busha gazeta nie wymieniła konkretnych krajów, lecz w ciągu kilku dni organizacja pozarządowa Human Rights Watch publicznie wskazała Polskę i Rumunię.¹¹ Gorączka, która wybuchła w mediach, skłoniła rządy Polski i Rumunii do zdecydowanego zaprzeczenia oskarżeniom o współudział. Niektórzy funkcjonariusze rządowi zaprzeczają do dzisiaj mimo zebrania przez ostatnie 8 lat wiarygodnych dowodów w tej sprawie.¹²

Po pierwszych oskarżeniach mediów polska Komisja do Spraw Służb Specjalnych przeprowadziła w 2005 r. tajne dochodzenie: jego założenia ani ostateczny raport nie zostały nigdy upublicznione. Oświadczenie wydane w grudniu 2005 r. kategorycznie zaprzeczyło udziałowi Polski w programie uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA, a temat uznano za zamknięty.¹³

Do pierwszych doniesień prasowych i raportów organizacji pozarządowych doszły w końcu raporty organizacji międzyrządowych, w tym raporty Rady Europy i Parlamentu Europejskiego z 2006 r. i 2007 r. Zawierały one szczegółowe zarzuty, w tym pochodzące z nienazwanych źródeł amerykańskich informacje, że Polska należała do sieci programu CIA i umożliwiła przetrzymywanie osób w tajnym ośrodku w Starych Kiejkutach.¹⁴ W miarę jak nowe informacje docierały do opinii publicznej, stało się jasne, że pierwotne kategoryczne zaprzeczenia Polski zostaną dotkliwie zweryfikowane – choćby na podstawie informacji ujawnionych przez same polskie agencje rządowe, wskazujące na współudział Polski w programie uprowadzeń CIA.

W grudniu 2009 r., zgodnie z polską ustawą o dostępie do informacji publicznej, Polska Agencja Żeglugi Powietrznej (PAŻP) ujawniła nieprzetworzone dane o przelotach polskiej Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka (HFPC) i Open Society Justice Initiative (OSJI).¹⁵ Dane te udowodniły nie tylko to, że samoloty operujące w ramach amerykańskich programów uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób lądowały na terenie Polski – głównie w porcie lotniczym w Szymanach, w pobliżu domniemanego tajnego więzienia CIA w Starych Kiejkutach – lecz również, że PAŻP aktywnie współpracowała z CIA w tworzeniu fikcyjnych planów lotów. Plany te miały ukryć prawdziwe miejsca docelowe: niektóre wskazywały Warszawę jako punkt docelowy, gdy w rzeczywistości były nim Szymany.¹⁶ Według tych danych PAŻP pomagała również dwukrotnie w naprowadzeniu samolotów lecących do Szyman bez otrzymania jakichkolwiek formalnych planów lotu.¹⁷

Po latach konsekwentnych i często gwałtownych zaprzeczeń co do udziału Polski w operacjach antyterrorystycznych CIA, ujawnienie przez PAŻP danych o lotach stało się pierwszym przypadkiem ostatecznego potwierdzenia przez polską agencję rządową faktu jej zaangażowania w program uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA.¹⁸

Kolejne potwierdzenie nadeszło w lipcu 2010 r., wraz z informacją ujawnioną Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka przez polską Komendę Główną Straży Granicznej wskazującą, że pomiędzy 5 grudnia 2002 r. i 22 września 2003 r. w porcie lotniczym w Szymanach wylądowało siedem samolotów użytkowanych w ramach programu uprowadzeń CIA.¹⁹ W pięciu przypadkach samoloty przyleciały z pasażerami, lecz wystartowały z samą załogą. Kolejny samolot przyleciał z siedmioma pasażerami, a odleciał z czterema. Samolot, który przybył 22 września 2003 r. wylądował w Szymanach bez pasażerów, lecz odleciał do Rumunii z pięcioma pasażerami.²⁰

Oficjalne informacje o pasażerach odpowiedziały częściowo na pytanie postawione w wywiadzie w polskim radio w lutym 2009 r., podczas którego prokuratorzy publicznie potwierdzili, że dysponują dowodami na to, że 11 samolotów wylądowało w Polsce. Z drugiej strony stwierdzili oni, że nie mają dowodów na obecność jakichkolwiek pasażerów na pokładzie.²¹ Było to również zgodne z oświadczeniem anonimowych funkcjonariuszy wywiadu polskiego, którzy powiedzieli polskiemu „Dziennikowi” we wrześniu 2008 r., że CIA prowadziła tajne więzienie w bazie szkoleniowej wywiadu wojskowego w Starych Kiejkutach w północno-wschodniej Polsce w pobliżu portu lotniczego w Szymanach.²²

Mariola Przewłocka, była dyrektorka portu lotniczego w Szymanach utrzymuje, że począwszy od grudnia 2002 r. w porcie lądowały w tajemniczych okolicznościach bez odpraw granicznych podejrzane samoloty, które nie posiadały upoważnienia do lądowania. W 2006 r. została przesłuchana przez Radę Europy i Parlament Europejski. Rozmawiała również z mediami.²³ W rozmowie z Amnesty International z września 2012 r. Przewłocka wyjaśniła normalną procedurę lądowań w porcie lotniczym, która jednak zmieniła się w grudniu 2002 r.:

Otrzymaliśmy telefon z Komendy Głównej Straży Granicznej w Warszawie z informacją, że w Szymanach wylądował samolot i że powinniśmy być gotowi na jego przyjęcie, lecz odprawę paszportową przeprowadzi Straż Graniczna, a my mamy nie informować służb celnych... To nie było normalne. Port był tego dnia zamknięty, ponieważ padał śnieg, a my chcieliśmy skierować samolot na inne lotnisko z powodu kosztów odladania, lecz Straż Graniczna odmówiła i powiedziała, że wszystkie koszty pokryje przewoźnik. To było dziwne, ponieważ

koszt lądowania był o wiele wyższy od normalnej opłaty... Liczba personelu lotniskowego miała być jak najmniejsza. Nikt miał nie opuszczać budynku, a w wieży kontrolnej miały przebywać dwie osoby.

Po wylądowaniu samolotu Straż Graniczna wyjechała do niego. Nie byli to zwyczajni strażnicy, lecz oficerowie. Nawet nie weszli do samolotu. Gdy odjeżdżali, do samolotu podjechały dwa minibusy ze Starych Kiejkut (widziałam tablice rejestracyjne). Stare Kiejkuty były ściśle tajną bazą. Po pewnym czasie odjechały, a samolot wystartował... Następnego dnia mężczyzna mówiący po polsku przyszedł i zapłacił nam w gotówce. To nie jest normalne.²⁴

Mariola Przewłocka zauważyła również, że w pewnym momencie zniknął wpis tego lotu. Według dziennikarza śledczego, Adama Krzykowskiego z Panoramy TVP 2, gdy pytał on o dzienniki lotów pracowników portu lotniczego (nie pytał Marioli Przewłockiej), powiedzieli, że piorun spalił dyski komputerów. Zdaniem Krzykowskiego było to kłamstwo.²⁵ Ostatecznie Krzykowski zdobył zarówno dziennik, jak i dysk komputerowy, które zawierały informacje o lądowaniach samolotów CIA w porcie lotniczym w Szymanach w 2002 r. i 2003 r. Krzykowski przekazał te dowody prokuraturze.²⁶

Niektórzy komentatorzy przeanalizowali informacje przekazane przez Komendę Główną Straży Granicznej i doszli do wniosku, że daty lądowań w Polsce były zbieżne z datami aresztowania i/lub przewozu tzw. „więźniów o dużym znaczeniu” przetrzymywanych, jak przyznał rząd USA, w tajnych więzieniach za granicą.²⁷ Raporty międzyrządowe, pozarządowe i doniesienia prasowe zidentyfikowały wcześniej osoby, które, jak twierdziły nienazwane źródła CIA, były przetrzymywane w tajnym ośrodku w Polsce. Do osób tych należeli m.in. Abu Zubajda, Khalid Sheikh Mohamed i Ramzi bin al-Shibh (patrz również rozdział poniżej dotyczący Walida bin Attasha).²⁸

Analiza – zawarta w przeprowadzonym w lutym 2010 r. przez ONZ wspólnym badaniu tajnego przetrzymywania osób wsparta oświadczeniami źródeł poufnych cytowanych w tym raporcie – uwiarygodniła pogląd, że jednym z sekretnie przetrzymywanych w Polsce był Abd al-Rahim al-Nashiri. Ten oskarżony o zaplanowanie ataku bombowego na okręt USS Cole obywatel saudyjski, przetrzymywany jest aktualnie w bazie Guantanamo i sądzony przez komisję wojskową.²⁹

Wspólne badanie ONZ połączyło w szczególności informacje zawarte w raporcie Inspektora Generalnego CIA z maja 2004 r. – *Zatrzymania i przesłuchania związane ze zwalczaniem terroryzmu (wrzesień 2001–październik 2003)*,³⁰ odtajnionej wersji raportu wydanego w sierpniu 2009 r., dotyczącego przesłuchiwanie Abda al-Rahima al-Nashiriego w tajnym ośrodku w ramach „rozszerzonych technik przesłuchań”, w tym podtapiania i pozycji stresowej – z informacjami podanymi bezpośrednio autorom badania ONZ przez nienazwane źródła amerykańskie:

Dwa źródła amerykańskie, posiadające wiedzę o programie więźniów o dużym znaczeniu, poinformowały ekspertów ONZ, że fragment raportu Inspektora Generalnego ujawniający, że „rozszerzone przesłuchiwanie Al-Nashiriego trwało do 4 grudnia 2002 r.”, a inny, częściowo ocenzurowany, który stwierdzał, że „Choć po przeniesieniu [ocenzurowano], uznawano, że Al-Nashiri zataja informacje”, wskazuje na to, że to w tym czasie [Al-Nashiri] przebywał w Polsce. Fragmenty są częściowo ocenzurowane, ponieważ bezpośrednio omawiają fakty wprowadzenia Al-Nashiriego – szczegóły, które pozostają zaklasyfikowane jako „ściśle tajne”.³¹

Raport Inspektora Generalnego CIA zawierał bezpośrednie opisy tego, jak od 28 grudnia 2002 r. do 1 stycznia 2003 r. – w okresie domniemanego przetrzymywania Adb al-Rahim al-Nashiriego w tajnym więzieniu w Polsce – jeden z przesłuchujących groził al-Nashiriemu, torturując go zbliżaniem niezafadowanego pistoletu do głowy, a innym razem zbliżaniem pracującej wiertarki elektrycznej bez wiertła do głowy w czasie, gdy al-Nashiri stał nagi i był zakapturzony.³² W innym przypadku przesłuchujący groził sprowadzeniem rodziny Abd al-Rahim al-Nashiriego do ośrodka przetrzymywania, implikując w ten sposób, że należące do rodziny kobiety będą napastowane seksualnie.³³ Raport Inspektora Generalnego określił te techniki jako „nieupoważnione” i zgłosił sprawę do wydziału karnego amerykańskiego Departamentu Sprawiedliwości, który odmówił jednak wszczęcia postępowania sądowego.³⁴

Również adwokaci Zayn al-Abidin Muhammad Husayna (znanego też pod nazwiskiem Abu Zubajda) domniemują, że był on przetrzymywany w Polsce od grudnia 2002 r. do września 2003 r. Był on pierwszym tzw. „więźniem o dużym znaczeniu” schwytanym i przesłuchiwanym przez CIA. Podobnie jak w przypadku Abd al-Rahim al-Nashiriego, dokumenty upublicznione przez rząd USA zawierały opisy stosowania wobec Abu Zubajdy upoważnionych i nieupoważnionych przez USA technik przesłuchiwania, a władze amerykańskie publicznie przyznały się do wywoływania u niego skrajnego bólu fizycznego oraz do wywierania presji psychicznej, w tym stosowania podtapiania.³⁵ Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża (ICRC) stwierdził, że Abu Zubajda był poddawany wszystkim zaakceptowanym przez władze USA „rozszerzonym technikom przesłuchań.”³⁶ Były pracownik wywiadu, poinformowany o traktowaniu Abu Zubajdy, opisał je jako „eksperyment na świnie morskiej... Przetestowano na nim wiele metod rozszerzonego przesłuchiwania, których nigdy wcześniej nie omawiano.”³⁷ Władze USA zniszczyły nagrania wideo niektórych przesłuchań Abu Zubajdy³⁸ (Patrz: dodatkowe takie przypadki w rozdziale poniżej dotyczącym Europejskiego Trybunału Praw Człowieka).

POSTĘPOWANIE KARNE W POLSCE

„Oni (rząd) są między młotem i kowadłem – pomiędzy chęcią ujawnienia tej sprawy i naciskiem ze strony twardogłowych w rządzie, tajnych służbach i biurze prokuratora, którzy mówią: «zachowajmy tajemnicę».”

Polski senator, Józef Pinior, styczeń 2013 r.³⁹

„Polskie śledztwo jest przewlekłe i nie wiadomo, kiedy się zakończy. Martwi nas również to, że prokuratura nie wyjaśnia, nie zaprzecza ani nie potwierdza doniesień mediów – na przykład w sprawie postawienia zarzutów – co skłania nas do zadawania dodatkowych pytań.”

Hélène Flautre, posłanka do Parlamentu Europejskiego, sprawozdawczyni raportu Parlamentu Europejskiego z września 2012 r. w sprawie odpowiedzialności za współudział Europy w uprowadzeniach i tajnym przetrzymywaniu osób przez CIA⁴⁰

Postępowanie karne w Polsce wszczęto w marcu 2008 r., co oznacza, że toczy się ono już od ponad pięciu lat. Wielokrotne opóźnienia wynikały z kilku zmian w obsadzie prokuratorskiej, przeniesienia śledztwa z Warszawy do Krakowa w lutym 2012 r. oraz ze skarg ofiar, że nie pozwala im się uczestniczyć w pełni w postępowaniu, do czego mają prawo. Krytycy stwierdzili więc, że postępowanie nie jest niezależne ani efektywne, mniemając, że przewlekłość dochodzenia nie jest zwykłym niefortunnym skutkiem ubocznym złożoności procesu, lecz taktyką przyjętą przez prokuratorów z nakazu rządu w celu jak najdłuższego odwlekania poniesienia przez Polskę odpowiedzialności za współudział w programie CIA.⁴¹

Kluczowym momentem śledztwa stał się październik 2010 r., gdy prokuratorzy warszawscy Jerzy Mierzewski i Robert Majewski przyznali formalny status „pokrzywdzonego” Abdowi al-Rahimowi al-Nashiriemu.⁴² (Zdarzenie to doprowadziło do przetomu szeroko komentowanego jako uznanie al-Nashiriego za ofiarę).⁴³ W styczniu 2011 r. ten sam status przyznano Abu Zubajdzie.⁴⁴ W rozmowie z Amnesty International we wrześniu 2012 r., Janusz Śliwa, zastępca prokuratora apelacyjnego w Krakowie, stwierdził, że warunkiem uznania osoby za pokrzywdzonego w postępowaniu karnym musi być „uprawdopodobnienie”, że osoba ta była ofiarą przestępstwa popełnionego w Polsce.⁴⁵

Wielu obserwatorów w Polsce sądzi, że ostateczne usunięcie Jerzego Mierzewskiego z zespołu prokuratorskiego prowadzącego śledztwo na początku maja 2011 r. było po części skutkiem ubocznym odważnego przyznania obydwu mężczyznom statusu pokrzywdzonych. Według Roberta Majewskiego, który pracował z Jerzym Mierzewskim w chwili jego odsunięcia, nigdy nie podano im formalnego powodu przeniesienia jego partnera i zastąpienia go Waldemarem Tylem (również Majewski nie został powiadomiony o formalnej przyczynie odsunięcia go od dochodzenia, gdy w lutym 2012 r. został zastąpiony przez prokuratorów krakowskich; patrz niżej).⁴⁶

To najwidoczniej podczas urzędowania Waldemara Tyla i Roberta Majewskiego prokuratorzy warszawscy zwrócili się do prezydenta Bronisława Komorowskiego o zwolnienie byłego prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego z obowiązku dochowania tajemnicy państwowej i umożliwienie mu złożenia zeznań w postępowaniu karnym.⁴⁷ Wniosek ten został odrzucony we wrześniu 2011 r.

Pomimo tych niepowodzeń, w marcu 2012 r. przeciekła do mediów z poufnego źródła informacja, że w toku śledztwa sformułowano zarzuty wobec byłego szefa polskiego wywiadu, Zbigniewa Siemiątkowskiego.⁴⁸ Zarzuty przeciwko Siemiątkowskiemu, o których najwidoczniej poinformowany został po raz pierwszy w styczniu 2012 r., dotyczyły podobno przekroczenia uprawnień i naruszenia polskiego prawa z powodu udziału w „bezprawnym pozbawieniu wolności” osób przetrzymywanych w Polsce i stosowaniu wobec nich „kar cielesnych”.⁴⁹ Mnożyły się pogłoski, że zarzuty mogą zostać również postawione zastępcy Siemiątkowskiego oraz byłemu premierowi Leszkowi Millerowi, o którym donoszono, że był „dobrze poinformowany” o więzieniu CIA.⁵⁰ Siemiątkowski powiedział mediom: „W prokuraturze odmówiłem składania wyjaśnień i będę odmawiał na każdym etapie tego postępowania, również w sądzie”.⁵¹ Prokuratorzy odmówili publicznego potwierdzenia postawienia zarzutów, powołując się na tajemnicę państwową. Marzena Kowalska, zastępca Prokuratora Generalnego, we wrześniu 2012 r. powiedziała Amnesty International: „Nic nie wiemy o oświadczeniu Siemiątkowskiego w mediach. Nic nie wiemy o jakichkolwiek zarzutach przeciwko niemu”.⁵²

W lutym 2012 r., przed publicznym ujawnieniem zarzutów przeciwko Siemiątkowskiemu, śledztwo przeniesiono z Warszawy do Krakowa. Adam Krzykowski, dziennikarz śledczy uważnie obserwujący sprawę, odnotował, że wcześniejsze „przetasowanie prokuratorów” i zmiana lokalizacji „miały służyć opóźnieniu śledztwa”.⁵³

Marzena Kowalska, zastępca Prokuratora Generalnego, stwierdziła, że decyzja o przeniesieniu dochodzenia do Krakowa podjęta została w interesie i dla dobra śledztwa, lecz odmówiła precyzyjnego wskazania spodziewanego pozytywnego wpływu zmiany ponieważ jest „związana tajemnicą państwową”.⁵⁴ Kowalska broniła również swego urzędu przed zarzutem,

że przeniesienie miało służyć dalszemu opóźnieniu postępowania: „Decyzja ta nie zmieniała w jakikolwiek sposób kierunku ani przedmiotu dochodzenia. Nie spowodowała również żadnego opóźnienia. To nieprawda, że celem było ukrycie jakichkolwiek informacji. Spekulacje mediów są nieuzasadnione”.⁵⁵

Również prokuratorzy krakowscy zapewнили delegację Amnesty International we wrześniu 2012 r., że nowo przydzieleni prokuratorzy po prostu poprowadzą dalej pracę rozpoczętą przez zespół warszawski. Pytani o nagłą zmianę miejsca prowadzenia śledztwa prokuratorzy krakowscy odpowiedzieli, że „w praktyce nie ma to znaczenia”, a „zakres śledztwa pozostaje dokładnie taki sam”.⁵⁶ Według Katarzyny Płończyk, Naczelnik Wydziału V do Spraw Przestępczości Zorganizowanej i Korupcji Prokuratury Apelacyjnej w Krakowie, „Śledztwa są bardzo formalne i nie jest możliwe zagubienie dowodów”.⁵⁷ Dziennikarz śledczy Adam Krzykowski prezentuje jednak ostrożniejszy punkt widzenia na zmianę lokalizacji: „Nowi prokuratorzy mogą dokonać ponownej oceny dowodów i zmienić zarzuty”.⁵⁸

W wywiadzie dla mediów z kwietnia 2013 r. Andrzej Seremet, polski Prokurator Generalny, stwierdził, że przeniesienie śledztwa do Krakowa jest korzystne, ponieważ „prokuratorzy warszawscy nie dostrzegali pewnych aspektów faktycznych i prawnych istotnych dla sprawy, które widzą prokuratorzy krakowscy. Tyle mogę powiedzieć”.⁵⁹ Choć więc być może faktycznie żadne dowody nie zostały „zagubione”, to jednak istnieje uzasadniona obawa, że zostaną „ponownie ocenione” i „ponownie przeanalizowane” w sposób odbiegający od standardów prawnych przyjętych przez dotychczasowych prokuratorów z Warszawy. Analiza prokuratorów warszawskich doprowadziła do przyznania dwóm osobom statusu pokrzywdzonych i prawdopodobnego postawienia zarzutów Siemiątkowskiemu, czyli do zdarzeń postrzeganych jako pozytywne zmiany w poszukiwaniu odpowiedzialnych za naruszenia praw człowieka w Polsce.

Stwierdzenie prokuratorów, że zakres śledztwa nie zmieni się, jest tylko deklaracją, ponieważ niezależne zweryfikowanie stanu rzeczy nie jest możliwe. Prokuratorzy krakowscy pytani przez Amnesty International o zakres i założenia śledztwa odpowiedzieli, że informacje te są tajne.⁶⁰ (Informacji tych nie posiadała żadna z osób pytanym przez Amnesty International, a nawet jeśli je posiadała, to odmówiła rozmowy na ten temat.) Mikołaj Pietrzak, prawnik al-Nashiriego, sfrustrowany ciągłymi opóźnieniami w śledztwie niemal po roku od przeniesienia go do Krakowa, powiedział agencji Reuters w styczniu 2013 r., że „wygląda to na całkowity brak działania... Sprawa jest w oczywisty sposób, moim zdaniem, pod kontrolą polityczną... Najdogodniejszą politycznie rzeczą jest przeciąganie sprawy.”⁶¹

Bez względu na opóźnienia w śledztwie, dwa zdarzenia z lutego 2013 r. zasygnalizowały możliwy regres w dochodzeniu i wydawały się uzasadniać wątpliwości wynikające z faktu, że prokuratorzy krakowscy nie są formalnie związani decyzjami prokuratorów warszawskich. W wywiadzie z 5 lutego 2013 r. ówczesny polski Minister Sprawiedliwości Jarosław Gowin powiedział w Programie 1 Polskiego Radia: „Ja przypomnę słuchaczom, że Polska jest jedynym krajem, w którym pojawiły się nie tylko przypuszczenia o tym, że tutaj, w tych krajach, CIA miała swoje tajne bazy, ale jesteśmy jedynym krajem, w którym prokuratura postawiła zarzuty. Jak się wydaje, zrobiono to w sposób bardzo pochopny, bo po przejęciu śledztwa przez prokuraturę wyższego szczebla, prokuraturę krakowską, te pierwotne zarzuty formułowane np. pod adresem Zbigniewa Siemiątkowskiego okazały się bardzo słabo ugruntowane. To też pokazuje, że w tej sprawie należy zachować maksymalną powściągliwość”.⁶²

Przy oczywistych wątpliwościach dotyczących niezależności Prokuratora Generalnego Helsińska Fundacja Praw Człowieka 14 lutego 2013 r. napisała do ówczesnego Ministra Gowina, wnioskując o informacje dotyczące jego dostępu do dowodów zebranych w śledztwie i podstaw do sformułowania wniosku, że dowody nie uzasadniały zarzutów postawionych prawdopodobnie Zbigniewowi Siemiątkowskiemu. HFPC nie otrzymała dotychczas odpowiedzi od Ministerstwa Sprawiedliwości.⁶³ Prokurator Generalny Andrzej Seremet, pytany w kwietniu 2013 r. o postawione zarzuty, powtórzył, że nie było „żadnego oficjalnego potwierdzenia, iż prokuratorzy postawili komukolwiek zarzuty”.⁶⁴ Jeśli chodzi o wcześniejsze wyraźne potwierdzenie przez Ministra Gowina, że zarzuty takie zostały wysunięte przeciwko Siemiątkowskiemu, Seremet powiedział: „Każdemu zdarzają się lepsze i gorsze dni”.⁶⁵

Jednak wypowiedzi byłego Ministra Sprawiedliwości stały się zapowiedzią późniejszej publikacji w „Gazecie Wyborczej”, która 19 lutego 2013 r. doniosła o pochodzącej z poufnego źródła informacji, że zarzuty przeciwko Zbigniewowi Siemiątkowskiemu zostaną wycofane.⁶⁶

Polscy funkcjonariusze odmówili udzielenia dalszych odpowiedzi, a prokuratorzy krakowscy dalszych komentarzy, co skłoniło niektórych, w tym Adama Bodnara z HFPC, do wniosku, że zmiany i opóźnienia w dochodzeniu – w kontekście doniesień o wycofaniu branych wcześniej pod uwagę zarzutów – „są tak irracjonalne z punktu widzenia efektywności śledztwa, że uzasadnione jest założenie występowania jakichś nacisków politycznych”.⁶⁷

W odpowiedzi na osobny list z 1 marca 2013 r. od HFPC do biura Prokuratora Generalnego, pytani o harmonogram śledztwa i informacje z USA⁶⁸ prokuratorzy stwierdzili, że śledztwo zostało przedłużone do 11 czerwca 2013 r. Ponadto prokurator wskazał, że dwie osoby zostały niedawno przesłuchane, „a dowody w sprawie zostały wzbogacone o wyniki badań i analizy wielu dokumentów i informacji istotnych dla śledztwa otrzymanych od innych organów państwowych i organizacji międzynarodowych”.⁶⁹ Prokuratorzy stwierdzili również, że „dalsze wnioski o międzynarodową pomoc prawną są finalizowane”, lecz nie sformułowali zarzutów przeciwko jakiegokolwiek osobie. Ponadto wskazanie daty zakończenia śledztwa „nie jest na razie możliwe”.⁷⁰

BRAK WSPÓŁPRACY ZE STRONY RZĄDU STANÓW ZJEDNOCZONYCH

„Twierdzenie, że udostępnienie dowodów przez USA jest niezbędne i że bez dowodów takich nie można się obejść w polskich sądach, byłoby nie do końca prawdziwe. Do wniesienia aktu oskarżenia wystarczyłyby również te dowody, które są jawne.”

Bartłomiej Jankowski, adwokat Abu Zubajdy, październik 2012 r.⁷¹

Rząd USA konsekwentnie odmawia współpracy z rządami europejskimi próbującymi uzyskać informacje o programie uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA na ich terytoriach.⁷² Generalnie współpraca taka miałyby postać szczegółowej odpowiedzi na „wniosek o międzynarodową pomoc prawną” zgodnie z dwustronną Umową o wzajemnej pomocy prawnej zawartą przez rządy w celu ułatwienia wymiany informacji w odniesieniu do ścigania, postępowania przygotowawczego i zapobiegania popełnianiu przestępstw. USA i Polska związane są Umową o wzajemnej pomocy prawnej, która weszła w życie w 1999 r.⁷³ Choć umowa jest wiążąca dla obydwu stron, udostępnienia niektórych informacji można odmówić, „jeśli mogłoby to zagrozić bezpieczeństwu lub podobnym ważnym interesom państwa będącego adresatem wniosku”.⁷⁴

To najwidoczniej na tej podstawie rząd USA odmówił udostępnienia polskim władzom jakichkolwiek informacji w sprawie programów uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA. Według przedstawiciela Prokuratora Generalnego, które nadzoruje krakowskich prokuratorów prowadzących postępowanie, Polska skierowała do USA co najmniej dwa wnioski zgodnie z Umową o wzajemnej pomocy prawnej. Oba zostały odrzucone lub zignorowane przy powołaniu się przez władze USA na umowną klauzulę wyłączenia wniosku ze względu na bezpieczeństwo narodowe.⁷⁵

Według Marzeny Kolwalskiej, zastępcy Prokuratora Generalnego, odmowa współpracy ze strony władz USA mogłaby skutkować „utrudnieniem lub uniemożliwieniem” polskiego postępowania karnego”.⁷⁶ Janusz Śliwa, Zastępca Prokuratora Apelacyjnego w Krakowie, powiedział Amnesty International, że „czas trwania śledztwa zależy od odpowiedzi z USA... prawnicy potrzebują dowodów do pracy”.⁷⁷ W rozmowie z kwietnia 2013 r. również Prokurator Generalny Andrzej Seremet winił USA za opóźnienia w dochodzeniu, stwierdzając, że „oczekiwanie na pomoc prawną z USA zajmuje wiele czasu”.⁷⁸

Adwokaci dwóch znanych ofiar (między innymi) argumentują, że polscy prokuratorzy mają więcej niż dość dowodów, by wszcząć postępowanie sądowe już teraz. Zarówno Bartłomiej Jankowski, jak i Mikołaj Pietrzak powiedzieli Amnesty International, że postępowanie sądowe zostałyby już podjęte w przypadku, gdyby chodziło o bezprawne przetrzymywanie i złe traktowanie więźnia „w normalnych warunkach”.⁷⁹ W doniesieniu prasowym z marca 2013 r. Mikołaj Pietrzak, adwokat al-Nashiriego, który widział znaczną ilość utajnionych i jawnych informacji w aktach sprawy powiedział, że „ta sprawa będzie bardzo trudna do umorzenia, ponieważ istnieje wiele dowodów i nie można po prostu udawać, że to co znajduje się w aktach prokuratorskich nie istnieje”.⁸⁰

TAJEMNICA PAŃSTWOWA JAKO ZASŁONA

„System utajniania informacji w Polsce miał służyć państwu totalitarnemu.”

Mikołaj Pietrzak, adwokat Abd al-Rahim al-Nashiriego, OSCE, Warszawa, wrzesień 2012 r.⁸¹

„Powoływanie się na «tajemnicę państwową» w celu przedłużania bezkarności w nieskończoność to farsa. UE musi wykazać odwagę i poczucie własnej godności, by wyegzekwować odpowiedzialność za współudział jej członków w naruszeniach praw człowieka.”

Baronowa Sarah Ludford, postanka do Parlamentu Europejskiego, wrzesień 2012 r.⁸²

Tajemnica otaczająca postępowanie karne w Polsce umożliwiła władzom i prokuratorom wypowiedanie się według własnego uznania o charakterze i jakości dowodów w sprawie oraz na rutynowe powoływanie się na „bezpieczeństwo narodowe” jako uzasadnienie tajności. Pozwala to uniknąć potrzeby precyzyjnego określenia, jak ujawnienie dowodów na współudział Polski w stosowaniu tortur i bezprawnym pozbawianiu wolności mogłoby wpłynąć na bezpieczeństwo Polski. Można na pewno argumentować, że Polska stara się bronić przed zakłopotaniem z powodu zamieszania w te przestępstwa i przed obowiązkiem zadośćuczynienia krzywdom ofiar tych działań.

Postępowania karne są generalnie niemal zawsze w jakimś stopniu niejawne. Jak wspomniano poniżej, prokuratorzy mogą powstrzymać się od wymienienia świadków lub ujawnienia dowodów w sprawie w „interesie wymiaru sprawiedliwości”, jeśli może to zaszkodzić śledztwu. Jednak w polskim postępowaniu karnym w sprawie tajnego więzienia CIA w celu ukrycia przestępstwa popełnionego przez rząd doszło najwidoczniej do nałożenia się zwyczajowych ograniczeń z powoływaniem się na bezpieczeństwo narodowe. Różne stopnie utajnienia utrudniają ustalenie, jakie informacje muszą zostać udostępnione ofiarom i ich adwokatom,

a jakie powinny zostać ujawnione publicznie. Ofiary naruszeń praw człowieka mają prawo do odpowiedniego zadośćuczynienia, które obejmuje prawo do ujawnienia prawdy o tym, co się im przydarzyło (patrz: rozdziały dotyczące Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i międzynarodowych standardów prawnych).⁸³ Jeśli natomiast chodzi o opinię publiczną, to choć informacje związane z bezpieczeństwem narodowym w pewnym ograniczonym zakresie mogą zostać utrzymane w tajemnicy, to jednak dowody na to, że państwo było zamieszane w naruszenia praw człowieka, a jego przedstawiciele popełnili przestępstwa w rozumieniu prawa międzynarodowego – takie jak tortury i wymuszone zaginięcia – nie powinny być w żadnym przypadku utrzymywane w tajemnicy wyłącznie po to, by chronić państwo lub konkretne osoby przed poniesieniem odpowiedzialności za takie naruszenia.⁸⁴

W odpowiedzi na zdecydowaną większość pytań zadanych przez Amnesty International na spotkaniach odbytych we wrześniu 2012 r., polscy prokuratorzy z Warszawy i Krakowa twierdzili, że nie mogą odpowiedzieć, ponieważ informacje są „ściśle tajne” lub ponieważ są związani „tajemnicą państwową.” Według Bartłomieja Jankowskiego, adwokata Abu Zubajdy, rodzajów tajności nałożonych na śledztwo jest tak wiele i są one tak głębokie, że nawet adwokaci pokrzywdzonych – nie mówiąc już o opinii publicznej – nie znają nawet dokładnego zakresu lub założeń śledztwa.⁸⁵ Ta próżnia informacyjna w odniesieniu do parametrów śledztwa stawia ofiary tych operacji w wyraźnie niekorzystnej sytuacji z punktu widzenia przygotowania się do postępowania. Zgodnie z polskim prawem pokrzywdzeni powinni mieć m.in. dostęp do akt sprawy, a w tym wszystkich dowodów, otrzymywać powiadomienia o przesłuchaniach i innych etapach śledztwa, a także prawo do składania wniosków w konkretnych sprawach proceduralnych i składania zażaleń w przypadkach odrzucenia takich wniosków.⁸⁶ Jak jednak pokrzywdzeni mogą w sposób znaczący uczestniczyć w śledztwie, jeśli nie wiedzą dokładnie, co jest badane i w jaki sposób?

Według Bartłomieja Jankowskiego, adwokata Abu Zubajdy, który bazuje na swoim doświadczeniu w pracy z prokuratorami podczas śledztwa, rodzaje tajności otaczające ten proces dzielą się na cztery odrębne kategorie. Podstawą tych kategorii są przepisy polskiego kodeksu karnego i kodeksu postępowania karnego przewidujące wyłączenie jawności i odpowiedzialność karną za ujawnienie informacji niejawnych.⁸⁷ Po pierwsze, istnieją informacje zaklasyfikowane jako „ściśle tajne” przez polski rząd i jego różne agencje ze względu na bezpieczeństwo narodowe. Uzasadnieniem tej klasyfikacji jest stwierdzenie, że ujawnienie takich informacji opinii publicznej zagroziłoby bezpieczeństwu państwa polskiego.⁸⁸ Po drugie, Prokurator Generalny może zakwalifikować informacje jako tajne i niedostępne publicznie „w interesie wymiaru sprawiedliwości”, czyli w celu ochrony różnych linii śledztwa i/lub konkretnych osób. Trzecia kategoria tajności dotyczy informacji, które prokuratorzy sami mogą zakwalifikować jako niejawne, czyli informacji niekoniecznie zastrzeżonej przez rząd, lecz zebranych i analizowanych odrębnie przez prokuratorów badających sprawę. Prokuratorzy mogą więc według własnego uznania ukrywać przed opinią publiczną informacje, które sami uznają za wrażliwe. Na koniec – wydaje się że w tajemnicy mogą być utrzymywane również informacje proceduralne dotyczące postępowania. Tak więc Prokurator Generalny nie potwierdził dotychczas, czy komukolwiek postawiono zarzuty, czy przeprowadzono oględziny domniemanego miejsca przetrzymywania osób, ani nie wyjaśnił, z jakiego konkretnie powodu śledztwo przeniesiono z Warszawy do Krakowa.⁸⁹ Te nieograniczone najwidoczniej uprawnienia rządu i prokuratorów do utajniania wielu informacji dotyczących przedmiotu i procedury postępowania można podsumować jednym zdaniem wypowiedzianym przez Roberta Majewskiego, byłego prokuratora prowadzącego sprawę: „Całe śledztwo jest okryte pełną tajemnicą... Nie mogę tego skomentować”.⁹⁰

WALID MOHAMMAD BIN ATTASH

„Władze amerykańskie i polskie odmówiły ujawnienia dokumentów dotyczących miejsca przetrzymywania naszego klienta po aresztowaniu... choć nasze śledztwo doprowadziło nas do Polski.”

Cheryl Bormann, adwokat Walida bin Attasha, Warszawa, luty 2012 r.⁹¹

W miarę rozwoju spraw w Polsce i przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, Abd al-Rahim al-Nashiri i Abu Zubajda przyciągają większość uwagi w kontekście współudziału Polski w programie uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA (patrz: rozdział *Polska nie udziela pełnej odpowiedzi Europejskiemu Trybunałowi Praw Człowieka*).⁹² Doniesienia mediów i inne dokumenty zidentyfikowały jednak kilkunastu innych przetrzymywanych, powiązanych z tajnym ośrodkiem przetrzymywania osób w Polsce, a w tym Walida Mohammada bin Attasha, obywatela Jemenu, przetrzymywanego aktualnie w bazie Guantanamo i sądanego przez komisję wojskową.⁹³ Prokuratura w USA może żądać dla niego kary śmierci, lecz adwokaci Walida bin Attasha⁹⁴ są przekonani, że naruszenia jego praw podczas pobytu w tajnych więzieniach CIA mogłyby złagodzić ewentualny wyrok.⁹⁵

Adwokaci Walida bin Attasha utrzymują, że w 2003 r. przetrzymywany był w tajnym więzieniu w Polsce. Podczas wizyty w Polsce w lutym 2012 r. kpt. Michael Schwartz, wyznaczony przez sąd wojskowy obrońca Walida bin Attasha, powiedział dziennikarzowi Adamowi Krzykowskiemu: „Sądzimy, że nasz klient trafił tam prawdopodobnie w czerwcu 2003 r. Wiemy o tajnych lotach i wiemy, że przetrzymywani wylądowali w Szymanach”.⁹⁶

Według doniesień magazynu „Time” Walid bin Attash został aresztowany przez komandosów pakistańskich w Karaczi 29 kwietnia 2003 r.:⁹⁷

*Osaczenie przez policję pakistańską członków Al-Ka’idy we wtorek w Karaczi doprowadziło do schwytania kasjera Bin Ladena, który według FBI i wywiadu USA przekazał niemal 120 000 USD przywódcy gangu Mohammedowi Attcie i innym porywaczom z 11 września na finansowanie lekcji pilotażu i wydatki w USA. Ali Abd al-Aziz (znany również jako Ammar al-Baluchi) – siostrzeniec schwytanego szefa operacji Al-Ka’idy, Khalida Shaikha Mohammeda – brat cioteczny mózgu ataku bombowego na World Trade Center z 1993 r., Ramziego Yousefa, został aresztowany wraz z porucznikiem Al-Ka’idy wyższej rangi, Walidem Ba ,Attash’em [sic], znanym też jako „Khallad” lub Tawfiq Bin Attash. Walid bin Attash pozostawał w bliskich kontaktach z Osamą bin Ladenem, którego uważa się za organizatora ataku bombowego na USS Cole w Jemenie w październiku 2000 r.*⁹⁸

Władze USA pozwoliły Komisji Śledczej ds. 11 Września na wskazanie w swoim raporcie z lipca 2004 r. Walida bin Attasha i innych 9 wymienionych z nazwiska osób jako przetrzymywanych przez USA.⁹⁹ Jak wskazała w październiku 2004 r. Amnesty International, potwierdzenie to nie było wystarczające dla wyjaśnienia losów i miejsc pobytu przetrzymywanych, co uczyniło ich ofiarami wymuszonych zaginięć.¹⁰⁰ Organizacja następnie ujęła przypadek wymuszonego zaginięcia Walida bin Attasha (najprawdopodobniej przetrzymywanego w tajnym więzieniu CIA) w wydanym w kwietniu 2006 r. raporcie dotyczącym uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób.¹⁰¹ Choć ówczesny prezydent George W. Bush ogłosił 30 kwietnia 2003 r., że Walid bin Attash został schwytany przez władze pakistańskie,¹⁰² to jednak informacje o miejscu jego pobytu nie zostały ujawnione przez USA do 6 września 2006 r. – chwili pierwszego publicznego potwierdzenia przez prezydenta Busha, że USA prowadzi program tajnych więzień i że 14 mężczyzn przewieziono z tajnego więzienia CIA do więzienia wojskowego w bazie Guantanamo.¹⁰³ Walid bin Attash okazał się być jednym z nich.¹⁰⁴

Po przywiezieniu do Guantanamo, Walid bin Attash został przesłuchany przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża (ICRC) i niektóre z jego oświadczeń zostały zawarte w przesłanym przez ICRC do CIA poufnym raporcie, który wyciekł później do mediów.¹⁰⁵ Raport ten i inne dokumenty publiczne wskazują, że między 29 kwietnia 2003 r. a 4 września 2006 r. Walid bin Attash przetrzymywany był przez CIA w tajemnicy w różnych miejscach świata, a ponadto był w tym czasie torturowany i źle traktowany.

Walid bin Attash powiedział ICRC, że po schwytaniu go w Karaczi został przewieziony do Afganistanu. Oceniał, że przybył do Afganistanu w połowie maja 2003 r. i że był tam przetrzymywany około 3 tygodni.¹⁰⁶ Następnie został przewieziony do „kolejnego ośrodka detencji”, gdzie był przetrzymywany począwszy od czerwca 2003 r.¹⁰⁷ Walid bin Attash opisał ICRC przebieg transferu samolotem wojskowym:

Po około 3 tygodniach w Afganistanie zostałem przewieziony w inne miejsce. Zastłonięto mi oczy i nałożono słuchawki na uszy. Byłem przewożony w pozycji siedzącej, z kajdanami na kostkach i na nadgarstkach z przodu ciała. Myślę, że lot trwał chyba ponad 8 godzin. Byłem transportowany samolotem wojskowym. Jeśli w czasie podróży za bardzo zmieniałem pozycję ciała, ktoś uderzał mnie ręką w głowę.¹⁰⁸

Kolejny spośród 14 przetrzymywanych przeniesionych do Guantanamo we wrześniu 2006 r., Khaled Sheikh Mohammed, powiedział ICRC, że sądzi, iż był przetrzymywany w Polsce od 6 marca 2003 r. do 22 września 2003 r.¹⁰⁹ Agencja Associated Press donosiła o transferze innego zatrzymanego, Ramziego bin al-Shibha, który prawdopodobnie przebywał w tajnym więzieniu w Polsce w marcu 2003 r. Według agencji Walid bin Attash i Ramzi bin al-Shibh przebywali w tajnym więzieniu w Polsce w tym samym czasie.¹¹⁰ Również inne źródła wskazywały, że jedno z tajnych więzień, w których przebywał Walid bin Attash zlokalizowane było w Polsce.¹¹¹

Dokumentacja lotów ujawniona przez Polską Agencję Żeglugi Powietrznej (PAŻP) potwierdza informacje przekazane ICRC przez Walida bin Attasha. 5 czerwca 2003 r. z Kabulu do Szyman przyleciał odrzutowiec „Gulfstream” o numerze rejestracyjnym N379P. Samolot wyleciał do miejscowości Rabat w Maroku 6 czerwca.¹¹² Dokumentacja lotów wskazuje również, że choć samolot wylądował w Szymanach, to jednak oficjalnym miejscem jego przylotu i wylotu była Warszawa, najwidoczniej w celu ukrycia prawdziwego miejsca

przeznaczenia.¹¹³ Samolot ten (N379P) był użytkowany przez firmę Stevens Express Leasing, o której wiadomo, że służyła jako przykrywką dla działań CIA. Samolot był intensywnie wykorzystywany w operacjach uprowadzeń i był przedmiotem licznych doniesień mediów.¹¹⁴ Gulfstream N379P bywał nawet nieformalnie nazywany przez niektórych badających się uprowadzeń „taksówką tortur”.¹¹⁵

ICRC doniósł, że w lipcu 2003 r. – podczas przetrzymywania w „drugim miejscu przetrzymywania”, za które uważa się Polskę – Walid bin Attash, który nosi protezę po amputacji prawej nogi poniżej kolana, poddawany był serii okrutnych przesłuchań i przetrzymywany w złych warunkach – nago, w wymuszonej bolesnej pozycji ciała, codziennie polewany zimną wodą, w kajdanach, bez aktywności fizycznej.¹¹⁶ Walid bin Attash utrzymywał również, że w tym drugim z miejsc był przetrzymywany pod ziemią, ponieważ do celi o wymiarach 4x5 metrów prowadziły schody.¹¹⁷ Według opisu był „przykuty łańcuchem do sworznia zamocowanego w podłodze”, „nie pozwalano mu się kąpać”, a przez całą dobę puszczano głośną muzykę. Otrzymywał wystarczającą ilość pożywienia, a przez pierwszy miesiąc „nie poddawano go żadnym torturom”.¹¹⁸

A taką wypowiedź Walida bin Attasha dotyczącą sposobu traktowania go w drugim miejscu przetrzymywania po upływie pierwszego miesiąca udokumentował ICRC:

*Po około miesiącu znów zaczęły się tortury. Zostałem rozebrany i pozostawałem bez ubrania przez cały lipiec. Byłem w tym czasie ponownie przetrzymywany przez kilkanaście dni w pozycji stojącej z ramionami nad głową i założonymi kajdankami połączonymi łańcuchem z metalowym pierścieniem pod sufitem. Moją nogę codziennie badał lekarz, sprawdzając opuchliznę taśmą mierniczą. Nie pamiętam dokładnie przez ile dni stałem, lecz myślę, że przez około 10. Lekarz ostatecznie nakazał zezwolić usiąść mi na podłodze, lecz wciąż byłem trzymany z ramionami nad głową. Bardzo bolały mnie od tego plecy. Podczas stania musiałem nosić pampersa. Ponieważ czasami pampers nie był zmieniany, musiałem się zanieczyszczać. Codziennie byłem myty zimną wodą. Warunki w tym miejscu były raczej nowocześniejsze niż w Afganistanie, ponieważ mieli wąż do polewania mnie wodą. Po umyciu zimną wodą w celi byłem zabierany na przesłuchanie. Raz usłyszałem odgłosy tortur z sąsiedniego pomieszczenia. W tym miejscu przetrzymywania znów obecne były kobiety, choć byłem nagi. Jedna z nich była szczególnie agresywna. [Odmówił podania dodatkowych szczegółów na ten temat]. Jednak już mnie nie bito.*¹¹⁹

Domniemywa się, że we wrześniu 2003 r. wielu spośród przetrzymywanych zostało wywiezionych z Polski do innych tajnych więzień. Sposób dalszego transportu jest opisany w skardze Abu Zubajdy do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, złożonej 26 marca 2013 r. Skarga ta stwierdza, że Walid bin Attash przebywał w Polsce równocześnie z Abu Zubajdą i mógł być świadkiem wywiezienia Abu Zubajdy z Polski.¹²⁰ Informacje od Europejskiej Organizacji Bezpieczeństwa Żeglugi Powietrznej (Eurocontrol), PAŻP i polskiej Straży Granicznej dowodzą, że 22 września 2003 r. 5 pasażerów zabrano na pokład eksploatowanego przez firmę Stevens Express Leasing samolotu Boeing 737 o numerze rejestracyjnym N313P. Ostatnimi trasami tego samolotu były trasy Kabul–Szymany (22 września), Szymany–Constanta w Rumunii (22 września), Constanta–Rabat w Maroku (23 września) i Rabat–baza Guantanamo na Kubie (24 września 2003 r.).¹²¹ Abu Zubajda stwierdził, że wyleciał tym samolotem z Polski, a inne źródła utrzymują, że znajdował się w nim również Walid bin Attash przewożony do tajnego więzienia w Rumunii.¹²²

Według Marioli Przewłockiej, byłej dyrektorki portu lotniczego w Szymanach, we wrześniu 2003 r. personel otrzymał od polskiej Straży Granicznej informację, że Boeing 737 zabierze na pokład 5 amerykańskich biznesmenów, co wydało się jej bardzo dziwne.¹²³ Ponadto „wszyscy na lotnisku byli poruszeni”, ponieważ lądowanie tak dużego samolotu na tak małym lotnisku nie było ani normalne, ani bezpieczne.¹²⁴ „Powiedziano mi, że «musi» lądować. Samolot wylądował wieczorem. Obawiałam się, że mnie zaaresztują, jeśli coś się stanie i byłam bardzo zdenerwowana. Dwaj funkcjonariusze Straży Granicznej podeszli do samolotu, a wtedy dwa minibusy ze Starych Kiejkut podjechały do samolotu, a po chwili odjechały”.¹²⁵

Cheryl Bormann, adwokatka Walida bin Attasha, powiedziała telewizji polskiej, że jej zespół nie otrzymał pomocy od władz amerykańskich ani polskich w staraniach zmierzających do poznania prawdy o tym, co przeżył jej klient.¹²⁶ Poskarżyła się, że wydaje się, iż pomiędzy obydwojema rządami istnieje porozumienie, by nie ułatwiać rozliczeń w związku z oskarżeniami o tajne przetrzymywanie osób: „Bez względu na to, czy jest to umowa formalna, czy cicha, jestem przekonana, że takie porozumienie istnieje. Musi być powód, dla którego prokuratorzy w Polsce zajmują się tą sprawą od tak wielu lat”.¹²⁷ Kolejny z adwokatów bin Attasha, William Hennessy, wyraził zaskoczenie, że polscy prokuratorzy odmówili udostępnienia informacji. „Ci ludzie byli tu torturowani”, powiedział polskiej telewizji.¹²⁸

Gdy przedstawiciele Amnesty International pytali się osób zaznajomionych z postępowaniem karnym w Polsce, w tym aktualnych prokuratorów, o to, czy Walid bin Attash był przetrzymywany w tajnym ośrodku w Polsce, osoby te odmówiły odpowiedzi.

POLSKA NIE UDZIELA PEŁNEJ ODPOWIEDZI EUROPEJSKIEMU TRYBUNAŁOWI PRAW CZŁOWIEKA

„Prawo do prawdy nie jest nową koncepcją w naszym prawie precedensowym i nie jest nowym prawem... Dążenie do ustalenia prawdy służy ogółowi społeczeństwa, ponieważ odgrywa rolę w umacnianiu zaufania do instytucji publicznych, a więc do rządów prawa. Dla tych zainteresowanych (...) ustalenie prawdziwych faktów i uzyskanie potwierdzenia poważnych naruszeń praw człowieka i praw humanitarnych stanowi rodzaj zadośćuczynienia, które jest równie ważne, jak rekompensata, a niekiedy ważniejsze.”

Zgodna opinia sędziów Tulkensa, Spielmana, Sicilianosa i Kellera w sprawie *El-Masri przeciwko Macedonii*²⁹

Rozczarowanie powtarzającymi się opóźnieniami w polskim śledztwie i przeszkody w pełnym dopuszczeniu do sprawy skłoniły ostatecznie Abda al-Rahima al-Nashiriego i Abu Zubajdę do odwołania się do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.¹³⁰ Trybunał wydał już wcześniej wyroki dotyczące programu uprowadzeń osób przez CIA¹³¹ i zjawiska uprowadzeń w innych sprawach, a w tym bezprawnych przewozów pomiędzy krajami Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP)¹³². Trybunał miał jeszcze wydać wyrok w sprawie dotyczącej programu tajnych więzień CIA prowadzonego w następstwie zdarzeń z 11 września 2011 r.¹³³ Postępowanie w sprawie *al-Nashiri przeciwko Polsce*, pierwsza z dwóch spraw dotyczących Polski, postawiła Trybunał przed szeregiem wyzwań proceduralnych odzwierciedlających

w kluczowych aspektach problemu wynikające z powoływania się na „tajemnicę państwową” w postępowaniu krajowym.

Abd al-Rahim al-Nashiri zarzucił Polsce w swej skardze naruszenie artykułów: 3 (zakaz tortur), 5 (wolność i bezpieczeństwo osoby) i 8 (prawo do prywatności i życia rodzinnego) Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności poprzez udział przedstawicieli państwa polskiego w ułatwianiu torturowania, złego traktowania i tajnego przetrzymywania al-Nashiriego na terenie Polski.¹³⁴ Zarzucił Polsce dodatkowo naruszenie jego praw wynikających z art. 2 (prawo do życia), 3 (zakaz tortur), 5 (prawo do wolności i bezpieczeństwa), 6 (prawo do rzetelnego sądu) i 6 (zakaz kary śmierci) poprzez umożliwienie wywiezienia go z Polski mimo realnego ryzyka, że grozi mu kara śmierci, złe traktowanie w więzieniach amerykańskich i rażąco nierzetelny proces wojskowy w bazie Guantanamo.¹³⁵ W skardze do Trybunału zarzuca on również Polsce nieprzeprowadzenie niezależnego, bezstronnego, kompleksowego i efektywnego śledztwa, nie ujawnienie szczegółów jego wymuszonego zaginięcia, torturowania i innego złego traktowania, co naruszyło jego prawo do odpowiedniego zadośćuczynienia oraz prawo opinii publicznej do poznania prawdy.¹³⁶

Amnesty International i Międzynarodowa Komisja Prawników zgłosiły w sprawie *al-Nashiri przeciwko Polsce* swoją opinię. W opinii tej przedstawiono przebieg sprawy w odniesieniu do zasady non-refoulement (zakaz wydalania osób do krajów, w których mogłyby być narażone na tortury lub inne złe traktowanie), naruszeń praw człowieka związanych z programem uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA, w tym wymuszonych zaginięć. Przytoczono również przepisy prawa międzynarodowego, które odnoszą się do odpowiedzialności państwa zarówno za naruszenia praw człowieka dokonywane na jego terytorium przez inne państwo, jak i po wydaniu osoby do państwa trzeciego; a także prawo do zadośćuczynienia i rekompensaty.¹³⁷

Trybunał podjął w sprawie *al-Nashiri przeciwko Polsce* wyjątkowe środki, wysuwając między innymi propozycję przyjęcia informacji od skarżącego i od rządu polskiego, ograniczając publiczny dostęp, zgodnie z postanowieniami art. 33(2) Regulaminu Trybunału.¹³⁸ Oznacza to, że informacje zostałyby udostępnione obydwu stronom, lecz nie zostałyby upublicznione. W swej odpowiedzi na szereg pytań o al-Nashiriego postawionych przez Trybunał, w tym na pytanie, czy kiedykolwiek był on przetrzymywany w tajnym więzieniu w Polsce, polski rząd zasugerował pierwotnie, że oprócz uwag ogólnych gotowy jest przedłożyć tajne informacje Trybunałowi w późniejszym terminie. Jednak „z powodu potrzeby ochrony tajemnicy śledztwa” informacje te zostałyby przedłożone jednostronnie, czyli ujawnione tylko sędziom wskazanym z nazwiska przez polski rząd – z wyłączeniem pozostałych sędziów, skarżącego i opinii publicznej.¹³⁹ Nie ma publicznej informacji o reakcji Trybunału na niezwykle propozycję polskiego rządu, lecz dalsze zdarzenia wskazują na to, że została ona odrzucona.

W swoim stanowisku przedstawionym Trybunałowi w trybie niejawnym we wrześniu 2012 r., lecz upublicznionym w styczniu 2013 r., polski rząd stwierdził, że krajowe śledztwo w sprawie oskarżeń al-Nashiriego jest niezależne, rzetelne i postępuje.¹⁴⁰ Oznacza to, że al-Nashiri nie wyczerpał środków krajowych, co jest wymogiem złożenia skargi do Trybunału. Polskie władze stwierdziły, że tajemnica otaczająca postępowanie karne jest niezbędna dla ochrony reputacji ewentualnych oskarżonych, interesu prawnego ofiar i bezpieczeństwa narodowego.

Na wniosek adwokatów al-Nashiriego Trybunał zniósł w tej sprawie klauzulę tajności.¹⁴¹ Adwokaci al-Nashiriego argumentowali, że polski rząd przedłożył tylko informacje znane już publicznie oraz ogólne informacje o charakterze i postępkach postępowania karnego, a w tym argumentację prawną uzasadniającą nieujawnienie dokumentacji żądanej przez Trybunał. W świetle nieudzielenia przez rząd pełnej odpowiedzi na pytania Trybunału al-Nashiri argumentował, że dalsze stosowanie trybu niejawnego nie znajduje uzasadnienia. Trybunał postanowił w styczniu 2013 r. znieść zastosowaną pierwotnie klauzulę tajności, odnotowując, że może ją zastosować ponownie w przypadku przedłożenia przez polski rząd informacji niejawnych. Polski rząd stwierdził wówczas, że zniesienie klauzuli tajności i publiczne udostępnienie jego stanowiska stanowiłoby „zagrożenie dla bezpieczeństwa” i zmusiłoby Polskę do ponownego rozważenia współpracy z Trybunałem.¹⁴²

Odmowa współpracy z Trybunałem ze strony Polski stanowi sama w sobie zagrożenie dla funkcjonowania Trybunału. Rząd wystąpił sygnal, że jest gotów zignorować autorytet Trybunału, szczególnie w sprawach, w których wydaje się, że chroni się przed krytyką za naruszenia praw człowieka pod pretekstem bezpieczeństwa narodowego.¹⁴³

Próba jednostronnego przedłożenia przez polski rząd,¹⁴⁴ następnie nierespektowanie przez niego trybu niejawnego – poprzez nieprzekazanie Trybunałowi informacji niejawnych – i jego stwierdzenie, że Trybunał naraził w jakiś sposób bezpieczeństwo Polski poprzez ostateczną rezygnację z trybu niejawnego, sprawiają wrażenie hipokryzji w kontekście argumentów prawnych przedstawionych przez polski rząd w innym postępowaniu przed Trybunałem: *Janowiec i inni przeciwko Rosji*.¹⁴⁵ Ta sprawa, rozpatrywana aktualnie przez Wielką Izbę Trybunału, dotyczy „tragedii katyńskiej”. Poprzez powołanie się na względy bezpieczeństwa narodowego rząd Rosji odmówił udostępnienia członkom rodzin ofiar, a następnie Trybunałowi, informacji dotyczących jego własnej decyzji z 2004 r. o umorzeniu śledztwa w tej sprawie. Polski rząd interweniował w sprawie, ponieważ niechęć strony rosyjskiej do ujawnienia informacji uniemożliwiła polskiemu rządowi odkrycie pełnej prawdy o zdarzeniu. W swym wystąpieniu do Wielkiej Izby rząd polski stwierdził:

*Trybunał podtrzymał wielokrotnie w swych wyrokach, że o ile fakty sprawy nie dowiodą inaczej, nie można przyjąć istnienia ciągłego i rzeczywistego interesu publicznego w ograniczaniu dostępu do dokumentów niejawnych dotyczących zdarzeń historycznych. Wybór dokumentów i ich ujawnienie są w mocy dzisiejszych władz. Jeśli strona, której interes są naruszane przez materiały niejawne, zostanie pozbawiona dostępu do wszystkich lub większości wspomnianych dokumentów, jej możliwości odkrycia rzeczywistych okoliczności interesujących ją zdarzeń i przeciwnej wersji zdarzeń przedstawianej przez władze będą poważnie ograniczone [...] Fakt, że w przedmiotowej sprawie wnioskodawcom odmówiono dostępu do decyzji z 21 września 2004 r. w sprawie zaprzestania śledztwa nr 159 [zbrodnia katyńska] oraz do innych materiałów źródłowych, świadczy, że wnioskodawcom nie umożliwiono się poznać dowodów ustalonych w trakcie dochodzenia wszczętego przez władze rosyjskie w sprawie okoliczności śmierci ich najbliższych członków rodziny. Nieprzedłożenie kopii decyzji do Trybunału przez władze rosyjskie z pewnością utrudnia efektywne postępowanie, celem którego jest dokonanie oceny rzetelności postępowania władz rosyjskich w odniesieniu do wnioskodawców.*¹⁴⁶

Argumentacja prawna w polskich wystąpieniach w sprawie *Janowiec i inni* jest nie mniej adekwatna dla efektywnego śledztwa i realizacji praw ofiar programu uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA.

Open Society Justice Initiative (OSJI) – bazując na standardach ONZ i innych standardach międzynarodowych oraz na orzecznictwie systemów Międzypamerykańskiego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka – skatalogowało rozwój „prawa do prawdy” jako odrębny od prawa do efektywnego śledztwa w sprawie naruszeń praw człowieka.¹⁴⁷ W swojej opinii OSJI utrzymywało, że „podstawowe informacje o okolicznościach naruszeń i osobach za nie odpowiedzialnych nie mogą być w żadnych okolicznościach ukrywane. Ukrywanie tych informacji pozbawiłoby «prawo do prawdy» jego istoty, a więc nie może być uznane za «konieczne w demokratycznym społeczeństwie»”.¹⁴⁸

26 marca 2013 r. Abu Zubajda złożył własną skargę w Trybunale, zarzucając polskim organom państwowym praktycznie te same naruszenia, których dotyczy sprawa al-Nashiriego.¹⁴⁹ Sprawa Zubajdy oczekuje jeszcze na zakomunikowanie polskiemu rządowi.

PRAWO KRAJOWE I ZOBOWIĄZANIA MIĘDZYNARODOWE

„Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych.”

Konstytucja RP, art. 40

Dla pełnego zrozumienia zakresu i skali naruszeń praw człowieka towarzyszących amerykańskiemu programowi uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób, pierwszy zespół prokuratorów z Warszawy zamówił opinię prawną u trzech znanych polskich ekspertów prawa. Podobnie jak większość informacji związanych z postępowaniem karnym, opinia ta pozostaje oficjalnie utajniona.

Przeciek do „Gazety Wyborczej” w 2011 r. rzucił światło na sposób myślenia prokuratorów w odniesieniu do przestępstw, które mogły zostać popełnione na terenie Polski.¹⁵⁰ Poza potwierdzeniem bezprawności tortur w świetle prawa polskiego i międzynarodowego doniesiono, że eksperci prawni stwierdzili, że prawo międzynarodowe nie zawiera postanowień dopuszczających funkcjonowanie ośrodka przetrzymywania podejrzanych o terroryzm poza jurysdykcją państwa: „Utworzenie takiego ośrodka naruszyłoby Konstytucję i stanowiłoby przestępstwo przeciwko suwerenności RP”.¹⁵¹ Opinia prawna zakwalifikowała tryb zatrzymania prowadzący do przetrzymywania osób jako „porwanie” i stwierdziła, że przepisy regulujące przetrzymywanie przez USA osób podejrzanych o terroryzm „zaprzeczają często prawu międzynarodowemu i prawom człowieka”.¹⁵² W opinii stwierdzono również, że przetrzymywanie osób bez wyroku sądu lub dostępu do sądu jest bezprawne i „powinno być ścigane”.¹⁵³

Pytania postawione ekspertom prawnym przez prokuratorów, połączone z doniesieniami mediów z marca 2012 r. dotyczącymi zarzutów przeciwko Zbigniewowi Siemiątkowskiemu, wskazały, że prokuratorzy w widoczny sposób rozumieli, że zarzucane przestępstwa popełnione w Polsce w odniesieniu do programów uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA obejmowały arbitralne przetrzymywanie osób w izolacji, tortury i inne złe traktowanie oraz bezprawne pozbawienie wolności.

PRAWO KRAJOWE

Odpowiednie artykuły polskiego kodeksu karnego stwarzają solidną podstawę do ścigania przestępstw popełnionych przez polskie i zagraniczne organy państwowe w kontekście amerykańskich programów uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób. Polski kodeks karny nie tylko zawiera przepisy penalizujące działania równoważne bezprawnemu przetrzymywaniu, torturom i innemu złemu traktowaniu osób przetrzymywanych na terenie Polski, lecz również zawiera przepisy dotyczące nieprzedawniania się takich przestępstw. (Wątpliwości związane z przedawnieniem powstały w kontekście postępowania karnego w odniesieniu do zarzutów o „nadużycie władzy”; patrz poniżej).

Choć polski kodeks karny nie przyjmuje niestety jednoznacznie definicji tortur zawartej w Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (CAT), której Polska jest sygnatariuszem, to artykuły 246 i 247 kodeksu karnego w widoczny sposób obejmują przestępstwa związane z torturami. Znajdują więc one zastosowanie szczególnie w przypadkach osób, które zarzucają, że były przetrzymywane w tajnych więzieniach i przesłuchiwane metodami równoważnymi torturom lub złemu traktowaniu i/lub cierpiały w takich warunkach. Artykuł 247 dotyczyłby zarówno polskich, jak i zagranicznych funkcjonariuszy publicznych, umożliwiając postawienie zarzutów nie tylko przedstawicielom i funkcjonariuszom Polski, lecz również każdemu organowi zagranicznemu oskarżonemu o popełnienie takich przestępstw na terenie Polski:

Art. 246

Funkcjonariusz publiczny lub ten, który działając na jego polecenie w celu uzyskania określonych zeznań, wyjaśnień, informacji lub oświadczenia stosuje przemoc, groźbę bezprawną lub w inny sposób znęca się fizycznie lub psychicznie nad inną osobą, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

Art. 247

§ 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą prawnie pozbawioną wolności, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Jeżeli sprawca działa ze szczególnym okrucieństwem, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 3. Funkcjonariusz publiczny, który wbrew obowiązkowi dopuszcza do popełnienia czynu określonego w § 1 lub 2, podlega karze określonej w tych przepisach.¹⁵⁴

W odniesieniu do przedawnień artykuły 101–104 kodeksu karnego obejmują przedawnienia dla wielu przestępstw w oparciu o związane z nimi wyroki i kwalifikacje takich przedawnień.¹⁵⁵ Jednak artykuł 105 § 2 przewiduje wyłączenie przedawnienia dla szczególnie ciężkich przestępstw, które obejmowałyby te związane z amerykańskimi programami uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób bez względu na to, czy są one charakteryzowane jako zbrodnie wojenne:

Art. 105

§ 1. Przepisów art. 101–103 nie stosuje się do zbrodni przeciwko pokojowi, ludzkości i przestępstw wojennych.

§ 2. Przepisów art. 101–103 nie stosuje się również do umyślnego przestępstwa: zabójstwa, ciężkiego uszkodzenia ciała, ciężkiego uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności łązonego ze szczególnym udręczeniem, popełnionego przez funkcjonariusza publicznego w związku z pełnieniem obowiązków służbowych.¹⁵⁶

Naruszenia praw człowieka towarzyszące programowi uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób mieszczą się wprost w artykule 105 § 2 zakazującym przedawnienia przestępstw popełnionych przez funkcjonariuszy publicznych w związku z przetrzymywaniem i torturowaniem osób lub innymi poważnymi obrażeniami lub uszczerbkiem na zdrowiu poniesionym na skutek działania funkcjonariuszy publicznych.

Ponadto jeśli zostałyby potwierdzone, że w pełni niezależne śledztwo i/lub postępowanie karne zostało wszczęte dopiero w 2008 r. z powodu decyzji politycznych, oznaczałoby to naruszenie przepisów Konstytucji. W przypadku braku uznania z jakiegokolwiek powodu, że postępowanie karne i potencjalne postępowanie w drodze sądowej mieści się w zakresie art. 105 § 2 kodeksu karnego, nadal znajdowałby zastosowanie art. 44 Konstytucji:

*Bieg przedawnienia w stosunku do przestępstw, nie ściganych z przyczyn politycznych, popełnionych przez funkcjonariuszy publicznych lub na ich zlecenie, ulega zawieszeniu do czasu ustania tych przyczyn.*¹⁵⁷

A zatem, bez względu na to, czy na podstawie art. 105 § 2 kodeksu karnego, czy art. 44 Konstytucji, okresy przedawnienia nie powinny stanowić przeszkody w dochodzeniu i ściganiu pogwałceń praw człowieka towarzyszących programom uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób.

PRAWO MIĘDZYNARODOWE

Art. 9 Konstytucji RP stanowi, że „Rzeczpospolita Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego”.¹⁵⁸ Ponadto art. 91 Konstytucji stwierdza wyraźnie, że ratyfikowane umowy międzynarodowe powinny być stosowane bezpośrednio oraz że mają pierwszeństwo przed ustawami.¹⁵⁹ Tak więc w razie sprzeczności pomiędzy uregulowaniami krajowymi i międzynarodowymi zobowiązaniami Polski te drugie powinny mieć pierwszeństwo.

W swym raporcie do Komitetu Przeciwko Torturom, który nadzoruje wdrażanie przez państwa członkowskie konwencji ONZ w sprawie tortur (CAT) z maja 2012 r., rząd polski stwierdził, że „wszystkie charakterystyczne elementy przewidziane w definicji tortur zawartej w CAT są penalizowane w Polsce jako konstytutywne elementy przestępstw wymienionych w kodeksie karnym”.¹⁶⁰ Raport powołuje się w szczególności na art. 246 i 247 kodeksu karnego jako obejmujące konstytutywne elementy tortur¹⁶¹ i stwierdza, że bezpośrednio przyjęcie definicji z CAT jest „nieistotne z punktu widzenia ochrony praw człowieka w Polsce, ponieważ [...] byłoby zwykłym powtórzeniem już obowiązujących przepisów prawa”.¹⁶²

Jeśli więc postępowanie karne w sprawie współudziału w operacjach CIA zostałoby oparte na przepisach kodeksu karnego nie związanych z naruszeniami praw człowieka towarzyszącymi programowi uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób (szczególnie w odniesieniu do tortur i wymuszonych zaginięć), Polska i tak byłaby winna bezpośredniego naruszenia wszystkich zobowiązań wynikających z CAT, Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Umowy te zbiorczo wymagają od państw sygnatariuszy kryminalizacji aktów tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, a także wymuszonych zaginięć i innych form bezprawnego przetrzymywania osób i współudziału w takich czynach; przeprowadzenia skutecznego śledztwa w sprawach o takie czyny; osądzenia tych osób, w odniesieniu do których istnieją wystarczające dowody;

i przyznania ofiarom odpowiedniego zadośćuczynienia.¹⁶³ Zgodnie z CAT, obowiązek badania wszystkich aktów tortur, mających miejsce na terytorium państwa, obejmuje nie tylko przedstawicieli państwa, lecz również każdą inną osobę, której zarzuca się popełnienie, próbę popełnienia, bycie zamieszana lub udział w jakimkolwiek akcie tortur.¹⁶⁴ Umowa zapewnia mechanizm ekstradycji i inne formy wzajemnej pomocy prawnej dla zapewnienia, że osoby oskarżone o stosowanie tortur, które jednak nie przebywają już na terytorium państwa, nie unikną odpowiedzialności.¹⁶⁵

Z tego powodu, jeśli istnieją wystarczające dopuszczalne dowody uzasadniające postawienie zarzutów polskim lub innym funkcjonariuszom publicznym za stosowanie lub udział w stosowaniu tortur, niewystarczające byłoby postawienie zarzutów tylko na mocy art. 231 § 1 polskiego kodeksu karnego, który stanowi, że „funkcjonariusz publiczny, który, przekraczając swoje uprawnienia lub nie dopełniając obowiązków, działa na szkodę interesu publicznego lub prywatnego, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.¹⁶⁶ Maksymalny wyrok 3 lat pozbawienia wolności za takie „nadużycie władzy” również nie spełniłby wymogu art. 4(2) CAT: „Każde Państwo Strona przewiduje odpowiednie kary za te przestępstwa przy uwzględnieniu ich poważnego charakteru”.¹⁶⁷

Jednak w tym samym raporcie dla Komitetu Przeciwko Torturom z maja 2012 r. polski rząd odpowiedział na wniosek Komitetu o informacje o toczącym się postępowaniu karnym w sprawie zaangażowania Polski w program uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA, odnosząc się tylko do zarzutów, które mogą zostać wysunięte przeciwko polskim funkcjonariuszom publicznym zgodnie z art. 231 kodeksu karnego.¹⁶⁸

Istnieje widoczna luka logiczna pomiędzy twierdzeniem polskiego rządu, że polski kodeks karny obejmuje i penalizuje czyny równoważne torturom zgodnie z definicją CAT i niezapewnieniem Komitetu, że domniemane przestępstwa popełnione przez polskich lub innych funkcjonariuszy publicznych w kontekście tajnych więzień CIA będą badane i odpowiednio do okoliczności sądzone w oparciu o zobowiązania Polski wynikające z CAT włączone do polskiego prawodawstwa. Takie wąskie założenia, oparte wyłącznie na „nadużyciu władzy” w rozumieniu art. 231 kodeksu karnego w odniesieniu do śledztwa dotyczącego operacji antyterrorystycznych obejmujących porwania, nielegalne transfery, tajne przetrzymywanie osób, tortury i złe traktowanie oraz wymuszone zaginięcia, oznaczałyby jednoznaczne niewywiązanie się przez Polskę z jej obowiązków w ramach CAT, Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych i Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

MIĘDZYNARODOWE PRAWO HUMANITARNE

Polscy eksperci prawa zaangażowani przez prokuratorów warszawskich do sporządzenia opinii prawnej stwierdzali również wielokrotnie, że osoby podejrzewane o terroryzm aresztowane poza polskim terytorium i twierdzące, że były następnie przetrzymywane w tajnym więzieniu w Polsce, można zakwalifikować w świetle art. 123 §1–4 polskiego kodeksu karnego jako osoby chronione Konwencją Genewską z 1949 r. W opinii stwierdzono wielokrotnie, że kwalifikowałyby się jako „członkowie sił zbrojnych, którzy złożyli broń lub jako ranni, chorzy, rozbitkowie, personel medyczny, duchowni, jeńcy wojenni lub cywile z terytorium okupowanego, przejętego lub będącego aktualnie lub w przeszłości teatrem działań zbrojnych, chronionych przez prawo międzynarodowe podczas konfliktu zbrojnego”.¹⁶⁹

Na podstawie dostępnych informacji Amnesty International sądzi, że teoria, zgodnie z którą trwa globalny konflikt zbrojny pomiędzy USA i Al-Ka'idą, nie może uzasadniać całości toczącego się postępowania karnego w sprawie zaangażowania Polski w program uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA. W szczególności: nie wszystkie osoby podejrzewane o terroryzm, które zostały aresztowane poza terytorium Polski i twierdziły, że były następnie przetrzymywane w tajnym więzieniu w Polsce, byłyby uznane za osoby zatrzymane w związku z konfliktem zbrojnym.

Badanie informacji o każdej takiej osobie i zakresu całościowego programu byłoby niezbędne dla określenia, w jakim stopniu osoby przetrzymywane w Polsce lub jakiegokolwiek ośrodki przetrzymywania prowadzone w Polsce były związane z konfliktem zbrojnym.

Amnesty International kategorycznie odrzuciła pogląd, że międzynarodowe prawo humanitarne ma zastosowanie do całości globalnych operacji antyterrorystycznych USA, a w tym programów uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA. W rzeczywistości jest to opinia szerokiej koalicji uznanych organizacji praw człowieka i ekspertów prawa międzynarodowego.¹⁷⁰ Jednocześnie zobowiązanie Polski do pociągnięcia do odpowiedzialności osób odpowiedzialnych za stosowanie tortur, wymuszone zaginięcia i/lub inne naruszenia praw człowieka równoważne przestępstwom w świetle prawa międzynarodowego i polskiego, istnieje bez względu na okoliczności i nie zależy w jakikolwiek sposób od tego, czy miały związek z konfliktem zbrojnym.

Począwszy od zdarzeń z 11 września 2001 r. USA jest stroną szeregu różnych konfliktów zbrojnych, zarówno międzynarodowych, jak i lokalnych, na terytoriach wielu państw (w tym Afganistanu i Iraku). Niemniej jednak prawo międzynarodowe nie uzasadnia traktowania przez rząd USA całego świata jako globalnego pola bitwy w potencjalnie nieograniczonym czasie konfliktu zbrojnym pomiędzy USA i różnymi grupami zbrojnymi. Nie ma podstawy w międzynarodowym prawie humanitarnym ani w międzynarodowym prawie praw człowieka dla argumentu USA, że mogą one stosować prawo do przetrzymywania i śmiertelności siłą wobec osób w jakiegokolwiek części świata, w jakimkolwiek czasie, gdy uznają to za odpowiednie. Propagowanie takiej teorii „globalnej wojny”, czy to przeciwko „terrorowi”, czy przeciwko „Al-Ka'idzie i związanym z nią grupom” zniekształca zasady międzynarodowego prawa humanitarnego, prawa praw człowieka i inne podstawowe zasady międzynarodowego prawa publicznego. Podważa również istotne środki ochrony cywilów w konflikcie zbrojnym, wypracowane na przestrzeni lat.

ICRC stwierdził, że:

Istnieje istotna kontrowersja w sprawie kwalifikacji „globalnej wojny z terroryzmem”. ICRC nie podtrzymuje opinii, że prowadzona jest globalna wojna. Preferuje podejście indywidualne. Zdaniem ICRC niebezpieczne i nieproduktywne jest dążenie do odniesienia międzynarodowego prawa humanitarnego do sytuacji, które nie są równoważne wojnie.¹⁷¹

ICRC odrzucił więc również twierdzenie, że ogłoszona przez USA globalna „wojna z terroryzmem” pozwala powoływać się na międzynarodowe prawo humanitarne, mające zastosowanie do wszystkich działań podejmowanych w zwalczaniu Al-Ka'idy, bez względu na to, czy zostały podjęte w związku z określonym konfliktem. Nawet biorąc pod uwagę indywidualne podejście ICRC, oczywistym jest, że międzynarodowe prawo humanitarne nie

znajduje zastosowania do dwóch osób, którym przyznano status pokrzywdzonego w polskim postępowaniu karnym: Abda al-Rahima al-Nashiriego i Abu Zubajdz. Abd al-Rahim al-Nashiri został zatrzymany w październiku 2002 r. w Dubaju, a Abu Zubajda w Pakistanie w 2002 r. Żaden z nich nie został uwięziony w kontekście uznanej wojny lub innego konfliktu zbrojnego i żaden z nich nie został przewieziony do aresztu USA z uznanego pola walki lub strefy konfliktu. Żadne dostępne informacje nie wskazują, by którykolwiek z nich uczestniczył bezpośrednio w działaniach zbrojnych w Afganistanie lub jakimkolwiek innym konflikcie zbrojnym. Nie ma zatem związku pomiędzy konfliktem zbrojnym i zatrzymaniem, transferem i przetrzymywaniem tych osób.

Skoro zastosowanie postanowień dotyczących zbrodni wojennych zawartych w polskim prawie karnym wymaga związku z konfliktem zbrojnym, to nie może stanowić fundamentu do osądzenia polskich lub innych funkcjonariuszy publicznych oskarżonych o bezpośredni udział lub współudział w przestępstwach popełnionych w kontekście programu uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez rząd USA. Postępowanie karne w tej sprawie powinno oprzeć się zatem o przepisy prawa karnego penalizujące stosowanie tortur i inne naruszenia w świetle prawa międzynarodowego.

WARUNKI EFEKTYWNEGO ŚLEDZTWA

OBOWIĄZEK PRZEPROWADZENIA ŚLEDZTWA

Obowiązek przeprowadzenia postępowania karnego w sprawie naruszeń praw człowieka i osądzenia sprawców takich naruszeń nie podlega dyskusji. Potwierdza to orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Nakazuje ono, by każde takie postępowanie było efektywne w wymiarze praktycznym i prawnym; szybkie i kompleksowe; niezależne w ujęciu prawnym i praktycznym; umożliwiało udział pokrzywdzonych; wszczęte było z urzędu, bez wymogu złożenia zawiadomienia o przestępstwie przez ofiary lub ich krewnych.¹⁷²

Komitet Przeciwko Torturom odnotował w związku z obowiązkiem zapewnienia zadośćuczynienia zgodnie z art. 14 CAT, że „niezapewnienie przez państwo możliwości ścigania, osądzenia i dochodzenia odszkodowania na drodze cywilnej w związku ze stosowaniem tortur może stanowić faktyczną odmowę zadośćuczynienia, a tym samym naruszenia obowiązków państwa w świetle art. 14”.¹⁷³ Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził niedawno w sprawie *El-Masri przeciwko Macedonii* – dotyczącej uprowadzenia i bezprawnego przetrzymywania przez CIA – że obowiązek przeprowadzenia śledztwa w tej sprawie wynika z art. 3 (tortury) i 5 (pozbawienie wolności), a śledztwo musi „doprowadzić do wskazania i ukarania osób odpowiedzialnych za zarzucane naruszenia i ustalić prawdę”.¹⁷⁴

W przypadkach uprowadzeń lub wymuszonych zaginięć,¹⁷⁵ w które mogą być zamieszane władze państwowe, Wielka Izba Trybunału podkreśliła, że „odpowiednie stanowisko władz w postępowaniu w sprawie poważnych naruszeń praw człowieka [...] jest niezbędne dla utrzymania zaufania publicznego, poszanowania zasady rządów prawa i zapobiegania znowiu w bezprawnych działaniach lub ich tolerowaniu. Z tych samych powodów należy zapewnić opinii publicznej możliwość nadzoru nad śledztwem i jego wynikami, dla gwarancji prawnej odpowiedzialności w praktyce i teorii”.¹⁷⁶

Zasada CAT, że śledztwo powinno być efektywne w wymiarze praktycznym i prawnym, wymaga, by władze podjęły poważną próbę ustalenia, co się stało, poprzez podjęcie aktywnych i kompleksowych kroków dla zabezpieczenia potencjalnych dowodów, w tym zeznań naocznych świadków i dowodów sądowych.¹⁷⁷ Śledztwo może nie spełnić wymaganych standardów kompleksowości, jeśli władze nie przesłuchają lub nie podejmą próby przesłuchania odpowiednich świadków¹⁷⁸ lub jeśli nie zgłębią okoliczności mogących rzucić światło na dane zdarzenie.¹⁷⁹ Władze nie mogą opierać się na pospiesznych lub bezpodstawnych wnioskach prowadzących do umorzenia śledztwa.¹⁸⁰

Postępowanie karne to niezbędny element zapewnienia odpowiedniego zadośćuczynienia za takie naruszenia.¹⁸¹ Postępowanie karne jest też zazwyczaj podstawową drogą, dzięki której pokrzywdzeni mogą zrealizować „prawo do prawdy”, co wymaga identyfikacji sprawców.¹⁸² Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka podkreślił, że państwo musi podjąć „każde działanie niezbędne, [...] by poznać prawdę i ukarać winnych”.¹⁸³ Jeśli władze lub funkcjonariusze publiczni byli zamieszani w bezprawne działania, obowiązek pociągnięcia do odpowiedzialności karnej – w przypadku istnienia dodatkowych dowodów – rozciąga się również na współsprawców przestępstw oraz osoby winne zaniedbań.¹⁸⁴ Podobnie Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził, że śledztwo w sprawie stosowania tortur musi być prowadzone rzetelnie, z ustaleniem faktów w celu identyfikacji i osądzenia winnych włącznie.¹⁸⁵

OBOWIĄZEK OSĄDZENIA

Komitet Ministrów Rady Europy w swych wytycznych w sprawie zwalczania bezkarności poważnych naruszeń praw człowieka (wytyczne Rady Europy) przyjętych 30 marca 2011 r. przewiduje również, że „państwa mają obowiązek osądzenia, gdy uzasadnia to wynik dochodzenia”.¹⁸⁶ Podobnie: zaktualizowany zbiór zasad w sprawie ochrony i promocji praw człowieka poprzez działania na rzecz zwalczania bezkarności (zasady ONZ dotyczące bezkarności) odnotował obowiązek państwa polegający na „podjęciu szybkiego, kompleksowego, niezależnego i bezstronnego postępowania w sprawie naruszeń praw człowieka i międzynarodowego prawa humanitarnego oraz podjęciu działań w odniesieniu do sprawców, szczególnie w obszarze sądownictwa karnego, poprzez zapewnienie, że osoby odpowiedzialne za poważne przestępstwa w rozumieniu prawa międzynarodowego zostaną osądzone i należycie ukarane”.¹⁸⁷ Podobne zasady zawierają Podstawowe zasady prawa ofiar rażących naruszeń międzynarodowego prawa człowieka i poważnych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego do zadośćuczynienia i rekompensaty.¹⁸⁸

CAT podtrzymał, że brak śledztwa i osądzenia, wbrew „wiedzy lub uzasadnionych powodów, by sądzić, że akty tortur lub złego traktowania zostały popełnione” rodzi odpowiedzialność państwa, ponieważ „obojętność lub brak działania państwa stanowi rodzaj zachęty i/lub faktycznego zezwolenia”.¹⁸⁹

Niepowodzenie śledztwa i osądzenia w sytuacji, w której funkcjonariusze publiczni oskarżani są o zaangażowanie w bezprawne działania, może sprzyjać ogólnemu poczuciu bezkarności za działania i zaniechania oraz jest niezgodne z gwarancjami zawartymi w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.¹⁹⁰

Międzynarodowy Trybunał Praw Człowieka podkreślił, że państwa mają obowiązek identyfikacji, osądzenia i ukarania osób odpowiedzialnych za popełnienie przestępstw w rozumieniu prawa międzynarodowego. Wskazał również konkretnie na zobowiązanie państw do „usunięcia wszystkich przeszkód faktycznych i prawnych sprzyjających bezkarności”.¹⁹¹ Poglądy te zostały wypracowane w kontekście masowej bezkarności za systemowe naruszenia praw człowieka w obu Amerykach. Taki kontekst ma o wiele silniejszy wydźwięk w zestawieniu z obowiązkiem przeprowadzenia przez Polskę efektywnego śledztwa w sprawie programu uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA.¹⁹²

Należy koniecznie odnotować, że brak zainicjowania postępowania sądowego, w sytuacji gdy uzasadniają to okoliczności sprawy, poważnie i być może nieodwracalnie podważy zaufanie opinii publicznej do przestrzegania przez Polskę zasady rządów prawa.

ZAKRES ŚLEDZTWA

Postępowanie karne w sprawie udziału Polski w programie uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA musi być kompleksowe i musi odnosić się do wszystkich aspektów przedmiotowych naruszeń praw człowieka. Na przykład w sprawie *Oneriyildiz przeciwko Turcji* Wielka Izba Europejskiego Trybunału Praw Człowieka stwierdziła naruszenie obowiązku przeprowadzenia śledztwa w świetle art. 2, w odniesieniu do zakresu postępowania. Zakres tego śledztwa odniósł się tylko do zaniedbania ze strony odpowiednich funkcjonariuszy i nie wiązał się z naruszeniem prawa do życia, działaniami zagrażającymi życiu ani nie umożliwił ustalenia odpowiedzialności za śmierć osób w przedmiotowej sprawie.¹⁹³ W swym komentarzu ogólnym nr 2 CAT potwierdził, że w świetle zobowiązania do osądzenia sprawców tortur zgodnie z art. 4 CAT, naruszeniem tego obowiązku byłoby uznanie sprawców tortur winnych wyłącznie złego traktowania w sytuacji, gdy w sprawie występowałyby również elementy tortur.¹⁹⁴

W sprawie *Alzery przeciwko Szwecji*, dotyczącej uprowadzenia skarżącego przez CIA i nielegalnego przewiezienia go ze Szwecji do Egiptu, Komitet Praw Człowieka ONZ podkreślił obowiązek Szwecji wynikający z art. 7 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych „zapewnienia, że jej aparat ścigania gwarantuje możliwość dochodzenia odpowiedzialności karnej wszystkich zaangażowanych funkcjonariuszy krajowych i zagranicznych za postępowanie z naruszeniem tego artykułu”.¹⁹⁵ Komitet Praw Człowieka ONZ skrytykował fakt, że „ani funkcjonariusze szwedzcy, ani zagraniczni nie zostali poddani pełnemu postępowaniu karnemu i nie postawiono im formalnych zarzutów, na które w zupełności wystarczały przepisy prawa szwedzkiego”.¹⁹⁶

W kontekście polskiego postępowania karnego, nieodpowiednio zawężona uwaga prokuratury – na przykład odnosząca się tylko do zarzutu „nadużycia władzy”, a tym samym celowo ograniczająca możliwość odniesienia się do wszystkich możliwych przestępstw przewidzianych prawem krajowym i międzynarodowym – nie spełni międzynarodowych zobowiązań prawnych Polski.

PRZEDAWNIE

W sytuacjach, w których władze zdecydowały się świadomie na skupienie uwagi tylko na przestępstwach podlegających przedawnieniu w świetle przepisów krajowych, gdy oskarżenia dotyczą przestępstw w rozumieniu prawa międzynarodowego nie objętych takimi ograniczeniami odpowiedzialności, państwo narusza swe obowiązki dotyczące ścigania i osądzenia. Europejski Trybunał Praw Człowieka orzekł, że „w przypadku, gdy przedstawiciel państwa został oskarżony o przestępstwa obejmujące tortury i złe traktowanie, zasadnicze znaczenie dla «odpowiedniego zadośćuczynienia» ma to, by postępowanie karne i możliwość skazania nie były ograniczone w czasie”.¹⁹⁷ Wnioski te odzwierciedlają szersze zasady międzynarodowego prawa praw człowieka i międzynarodowego prawa karnego, co potwierdzają CAT,¹⁹⁸ Międzynarodowy Trybunał Karny do spraw zbrodni wojennych w byłej Jugosławii (ICTY),¹⁹⁹ Komitet Praw Człowieka ONZ²⁰⁰ i Międzynarodowa konwencja w sprawie ochrony wszystkich osób przed wymuszonym zaginięciem,²⁰¹ które wymagają, by w sprawach obejmujących rażące naruszenia praw człowieka ograniczenie czasowe zostało całkowicie zniesione lub by było proporcjonalne do wagi przestępstwa.²⁰²

Jeśli ściganie lub osądzenie w sprawie przestępstw w rozumieniu prawa międzynarodowego – podlegających lub nie podlegających przedawnieniu – zostanie ograniczone do przestępstw w rozumieniu prawa krajowego, w przypadku których okres przedawnienia jest krótki lub bliski upłygnięciu, w widoczny sposób nie będzie ono efektywne, a więc będzie naruszeniem prawa międzynarodowego. Takie postępowanie nie będzie efektywne, jeśli zostanie ograniczone w ten sposób na początku, lecz również jeśli zostanie umorzone z powodu przedawnienia.

UDZIAŁ OFIAR I WYJAŚNIENIE BRAKU POSTĘPOWANIA SĄDOWEGO

Dla zapewnienia efektywności śledztwo musi odbywać się z udziałem ofiary zarzucanego naruszenia praw człowieka lub jego najbliższego krewnego „w zakresie niezbędnym dla zabezpieczenia jego uzasadnionych interesów”.²⁰³ Informacja²⁰⁴ o wszystkich istotnych czynnościach w ramach śledztwa musi być bezzwłocznie przekazywana,²⁰⁵ a ofiary muszą zostać wysłuchane przez organy postępowania oraz muszą mieć zapewniony odpowiedni dostęp do akt sprawy.²⁰⁶

Obowiązki te obejmują przedstawienie pokrzywdzonym powodów wyjaśniających odstąpienie od postępowania.²⁰⁷ Państwa UE są zobowiązane dodatkowo do zapewnienia, że ofiarom przysługuje prawo do zapoznania się z decyzją o zaniechaniu postępowania sądowego.²⁰⁸ Zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, prawo do zapoznania się wynika z wymogu „wystarczającego elementu nadzoru publicznego nad śledztwem i jego wynikami dla gwarancji prawnej odpowiedzialności w praktyce i teorii, utrzymania zaufania publicznego do przestrzegania przez władze zasady rządów prawa i zapobieżenia znowie w sprawie bezprawnych aktów lub ich tolerowania”.²⁰⁹

W sprawie *Ramsahai przeciwko Holandii* Trybunał nie stwierdził naruszenia, ponieważ skarżącemu zapewniono pełny dostęp do akt sprawy, mógł on efektywnie uczestniczyć w czynnościach śledztwa i przedstawiono mu postanowienie z uzasadnieniem umorzenia postępowania. W szczególności Trybunał stwierdził, że ofiary muszą mieć zapewniony odpowiedni udział w sprawie, by mogły „uczestniczyć efektywnie w postępowaniu służącym zakwestionowaniu decyzji o umorzeniu postępowania.”²¹⁰ Zgodnie z powyższym – decyzja

o odstąpieniu od prowadzenia postępowania musi być uzasadniona i wystarczająco szczegółowa, by umożliwiła skuteczne podważenie tej decyzji.

Kwestia zaufania publicznego jest szczególnie ważna w kontekście zarzutów odnoszących się do dużego systemu transgranicznego funkcjonującego z naruszeniem międzynarodowych i krajowych zobowiązań prawnych. W takich sytuacjach państwo powinno przedstawić szczegółową i dostępną dla opinii publicznej decyzję wyjaśniającą powody braku postępowania karnego.

Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy rekomendują, aby państwa udostępniły opinii publicznej „informacje dotyczące naruszeń i reakcji władz na te naruszenia”.²¹¹ Ponadto prawo do zadośćuczynienia, jak wskazują Wytyczne, wymaga publicznego ujawnienia prawdy dotyczącej poważnych naruszeń praw człowieka jako istotnego elementu poczucia sprawiedliwości i gwarancji niepowtórzenia się takich sytuacji w przyszłości.²¹² Jest to spójne ze stwierdzeniem przez Wielką Izbę w wyroku dotyczącym El-Masri’ego wagi „prawa do prawdy”. W wyroku tym Izba „podkreśliła wielkie znaczenie przedmiotowej sprawy nie tylko dla skarżącego i jego rodziny, lecz również dla innych ofiar podobnych przestępstw oraz dla opinii publicznej, którzy mieli prawo poznać prawdę”.²¹³

Prawo do efektywnego śledztwa w świetle prawa międzynarodowego obejmuje „prawo do prawdy” dotyczącej naruszeń popełnionych w kontekście programu uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA, w tym uzasadnione publiczne ujawnienie sposobu prowadzenia śledztwa i jego wyników. Wynika to nie tylko ze skali i powagi przedmiotowych naruszeń praw człowieka, lecz również z powszechnej bezkarności tych działań i utrzymującej się w wielu krajach praktyki zatajania informacji o nich. Jeśli do uprowadzeń lub tajnych przetrzymywania osób przez CIA dochodziło we współpracy z rządami innych państw, przy naruszeniu zobowiązań tych państw do podejmowania działań pozytywnych zapobiegających takim praktykom, państwa te mają obowiązek podjąć wszelkie dostępne działania dla ujawnienia ofiarom, ich rodzinom i opinii publicznej informacji o naruszeniach praw człowieka.

PODSUMOWANIE

Polska pozostaje w centrum uwagi od 2005 r., oskarżana o udział w programie uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA w latach 2002-2005. Jak udowodnił niniejszy raport, strumień wiarygodnych doniesień od mediów oraz organizacji międzyrządowych i pozarządowych – w połączeniu z oficjalnymi danymi od polskich agencji rządowych – pozostawia niewiele miejsca na wątpliwości, że Polska była zamieszana w ten program. Adwokaci obydwu wymienionych z nazwiska ofiar – Abda al-Rahima al-Nashiriego i Abu Zubajdy – utrzymują, że informacje aktualnie dostępne są wystarczające dla wszczęcia postępowania sądowego, lecz toczące się polskie śledztwo, zakryte zasłoną tajemnicy, wciąż trwa. Od 2008 r. śledztwu towarzyszyły nagłe zmiany personalne, niewyjaśnione przeniesienie sprawy z Warszawy do Krakowa oraz skargi adwokatów al-Nashiriego i Abu Zubajdy na brak pełnego dostępu i efektywnego śledztwa w tej sprawie. Inne potencjalne ofiary, w tym Walid bin Attash, również mogą poszukiwać sprawiedliwości w Polsce.

Pojawiają się jednak liczne oskarżenia o celowe przedłużanie śledztwa na skutek nacisków politycznych. Próby uzyskania odpowiedzi w tej kwestii od polskich władz spotkały się z enigmatycznymi potwierdzeniami, zaprzeczeniami posiadania jakiegokolwiek wiedzy na temat programu lub ... z ciszą. Nieudzielenie przez rząd zadowolającej odpowiedzi Europejskiemu Trybunałowi Praw Człowieka w toczących się sprawach dotyczących domniemyanych tajnych więzień w Polsce, sygnalizuje zaskakujący regres w relacjach Polski z Trybunałem.

Rozliczenie winnych za współudział Polski w kierowanym przez USA programie uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób byłoby możliwe, gdyby polskie władze wywiązałyby się w pełni ze swych międzynarodowych zobowiązań prawnych. Zobowiązania te wprowadzają sprawdzony i realny mechanizm takiej odpowiedzialności: przeprowadzenie niezależnego i efektywnego śledztwa; zidentyfikowania i osądzenie w rzetelnych procesach sprawców przestępstw w rozumieniu prawa krajowego i międzynarodowego; przyznanie ofiarom pełnego i odpowiedniego zadośćuczynienia; oraz zapewnienie, że naruszenie takie jak tortury i wymuszone zaginięcia nie powtórzą się w przyszłości przy bezpośrednim lub pośrednim udziale Polski.

To, czego aktualnie brakuje w Polsce, to wola – czy raczej odwaga – polityczna, by zastosować ten mechanizm. Rząd będzie musiał ostatecznie podjąć decyzję: zacząć mówić prawdę i ponieść odpowiedzialność lub jej uniknąć, skrywając się za „bezpieczeństwem narodowym” i „tajemnicą państwową”. Polska może zdecydować się na ukrywanie prawdy, w ten sposób nieodwracalnie szkodząc rządowi prawa, lub już teraz podjąć działanie na rzecz ujawnienia prawdy i wymierzenia sprawiedliwości sprawcom tortur i wymuszonych zaginięć.

REKOMENDACJE

Dla rządu polskiego

Rząd Polski powinien:

- Wyrazić publicznie poparcie dla toczącego się postępowania karnego w sprawie udziału Polski w amerykańskim programie uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA oraz ujawnić całą prawdę dotyczącą swojego zaangażowania.
- Zaprzestać powoływania się na wyjątkowe okoliczności motywowane między innymi bezpieczeństwem narodowym w celu utajnienia informacji w odniesieniu do udziału Polski w programie uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA i/lub w trakcie postępowania karnego w celu ochrony państwa przed krytyką i kompromitacją z powodu udziału polskich i zagranicznych przedstawicieli w naruszeniach praw człowieka, takich jak tortury i wymuszone zaginięcia.
- Chronić niezależność i bezstronność toczącego się śledztwa poprzez powstrzymanie się od wywierania jakiegokolwiek nacisku politycznego na jakikolwiek aspekt postępowania (lub sprawiania takiego wrażenia).
- Współpracować w pełni z Europejskim Trybunałem Praw Człowieka podczas rozpatrywania skarg przeciwko Polsce dotyczących amerykańskiego programu uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przeciwko Polsce, w tym poprzez potwierdzenie gotowości współpracy z Trybunałem i przestrzegania zobowiązań wynikających z Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.
- Informować Europejski Trybunał Praw Człowieka o postępach krajowego postępowania karnego i współpracować z Trybunałem w kontakcie z organami i mechanizmami międzyrządowymi, które wyraziły zaniepokojenie udziałem Polski w programie uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA, włączając w to Parlament Europejski, okresowe przeglądy ONZ, organy traktatowe i procedury specjalne ONZ.

Dla polskiego Prokuratora Generalnego

Prokurator Generalny powinien:

- Przeprowadzić w pełni niezależne, bezstronne, szybkie, kompleksowe i efektywne śledztwo w sprawie udziału Polski w programie uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA.
- Oskarżyć i postawić przed sądem w rzetelnych procesach wszystkie osoby odpowiedzialne za naruszenia praw człowieka towarzyszące temu programowi – w tym tortury i wymuszone zaginięcia – w przypadku istnienia wystarczających dopuszczalnych dowodów.
- Powstrzymać ewentualne próby wpływania przez polityków krajowych i zagranicznych na postępowanie karne, a tym samym podważania niezależności Prokuratora Generalnego.
- Przyznać pokrzywdzonym, którzy utrzymują, że byli przetrzymywani w tajnym więzieniu w Polsce, prawo do pełnego udziału w postępowaniu karnym zgodnie z polskim prawem i zgodnie z prawem do odpowiedniego zadośćuczynienia dla ofiar przestępstw w rozumieniu prawa międzynarodowego.
- Unikać powoływania się na brak współpracy ze strony USA w uzasadnianiu zwłoki w działaniach związanych z postępowaniem karnym.

Dla Rzecznika Praw Obywatelskich

Rzecznik Praw Obywatelskich powinien:

- Wykorzystać swe umocowanie do pełnienia roli efektywnego głosu publicznego na rzecz rozliczenia udziału Polski w programie uprowadzeń i tajnego przetrzymywania osób przez CIA.
- Zadeklarować publicznie, że tortury i wymuszone zaginięcia stanowią przestępstwa według prawa krajowego i międzynarodowego oraz że Polska musi dotrzymać swych zobowiązań, rozliczyć sprawców i zapewnić pokrzywdzonym odpowiednie zadośćuczynienie.
- Zażądać od Prokuratora Generalnego informacji o stanie śledztwa i zażądać dostępu w maksymalnym zakresie do jego śledztwa, a w szczególności do informacji dotyczących popełnienia przestępstw w rozumieniu prawa międzynarodowego, takich jak tortury i wymuszone zaginięcia.
- Wystosować zalecenie do polskiego rządu i Prokuratora Generalnego dotyczące publicznego ujawnienia informacji związanych z śledztwem w celu umacniania zaufania publicznego i realizacji przez Polskę zasady rządów prawa.

PRZYPISY

¹ Agata Nowakowska i Dominika Wielowieyska, Kwaśniewski: Nie składam broni, 30.04.2012, <http://m.wyborcza.pl/wyborcza/1,105402,11639609.html?as=4>

² Patrz: Ustawa o Rzeczniku Praw Obywatelskich z 15.07.1987, www.brpo.gov.pl/en/content/ombudsman-act

³ Janowiec i inni przeciwko Rosji, Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok z 16.04.2012, skarga nr 55508/07 i 29520/09, ustępy 97–98. Sprawa została skierowana do Wielkiej Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka 24. 09.2012

⁴ Patrz: raporty Amnesty International, USA: Below the Radar: Secret Flights to Torture and 'Disappearance', AMR 51/051/2006, 04.04.2006, <http://www.amnesty.org/en/library/asset/AMR51/051/2006/en/3edf2253-d447-11dd-8743-d305bea2b2c7/amr510512006.en.html>; Europe: Partners in Crime: Europe's Role in US Renditions, EUR 01/008/2006, 13.06.2006, <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR01/008/2006>; Europe: State of Denial: Europe's Role in Rendition and Secret Detention, EUR 01/003/2008, 24.06.2008, <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR01/003/2008/en>; Extended Recommendations for European Governments and Institutions on Rendition and Secret Detention, EUR 01/013/2008, 24.06.2008, <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR01/013/2008/en>; Europe: Open Secret: Mounting Evidence of Europe's Complicity in Rendition and Secret Detention, EUR 01/023/2010, 15.11.2010, <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR01/023/2010>; Unlock the Truth in Lithuania: Investigate Secret Prisons Now, EUR 53/002/2011, 29.09.2011, <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR53/002/2011>

⁵ Constitutional Project, raport zespołu zadaniowego w sprawie traktowania osób przetrzymywanych, 16.04.2013, s. 3, <http://detaineetaskforce.org/read/#/1/>

⁶ Condoleezza Rice, przemówienie w Bazie Sił Powietrznych Andrews w przeddzień wylotu do Europy, 05.12.2005, <http://usinfo.org/wf-archive/2005/051205/epf104.htm>, Rice potwierdziła w tym przemówieniu istnienie programu uprowadzeń; Gerry J. Gilmore, High-Value Detainees Moved to Gitmo; Bush Proposes Detainee Legislation, Departament Obrony USA, Służba Pracowa Amerykańskich Sił Powietrznych, 06.09.2006, <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=721>. Patrz również: BBC News, Bush Admits to CIA Secret Prisons, 07.09.2006, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/5321606.stm>; R. Jeffrey Smith i Michael Fletcher, Bush Says Detainees Will Be Tried: He Confirms Existence of CIA Prisons, „Washington Post”, 07.09.2006, s. A01

⁷ Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy (PACE), Komitet ds. Prawnych i Praw Człowieka (CLAHR), Alleged Secret Detentions and Unlawful Inter-State Transfers Involving Council of Europe Member States, AS/Jur (2006) 16, część II, 7.06.2006, http://assembly.coe.int/committeedocs/2006/2006.0606_ejdoc162006.partii-final.pdf; PACE, CLAHR, Secret Detentions and Illegal Transfers of Detainees involving Council of Europe Member States: Second Report, 07.06.2007, http://assembly.coe.int/CommitteeDocs/2007/EMarty_20070608_NoEmbargo.pdf; ONZ: Wspólne badanie globalnych praktyk w odniesieniu do tajnego przetrzymywania osób w kontekście zwalczania terroryzmu specjalnego sprawozdawcy ds. promocji i ochrony praw człowieka oraz podstawowych wolności podczas zwalczania terroryzmu, Martin Scheinin; specjalny sprawozdawca ds. tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karan, Manfred Nowak; grupa robocza ds. arbitralnego przetrzymywania

osób reprezentowana przez jej wiceprzewodniczącego, Shaheena Sardara Ali'iego; grupa robocza ds. wymuszonych lub przymusowych zaginięć reprezentowana przez jej przewodniczącego, Jeremy'ego Sarkina (zwane dalej Wspólnym badaniem ONZ nad tajnym przetrzymywaniem osób), A/HRC/13/42, 19.02.2010, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/13session/A-HRC-13-42.pdf>; Parlament Europejski, Komisja Wolności Obywatelskich, Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych, Abuse of state secrecy and national security: obstacles to parliamentary and judicial scrutiny of human rights violations, 06.10.2011, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta11/EREC1983.htm>; Parlament Europejski, Komisja Wolności Obywatelskich, Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych: Report on alleged transportation and illegal detention of prisoners in European countries by the CIA: follow-up of the European Parliament TDIP Committee report, 02.08.2012, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2f%2fEP%2f%2fTEXT%2bREPORT%2bA7-2012-0266%2b0%2bDOC%2bXML%2bV0%2f%2fEN&language=EN>; Open Society Justice Initiative, Globalizing Torture: CIA Secret Detention and Extraordinary Rendition, 06.02.2013, <http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/globalizing-torture-2012.0205.pdf>; ONZ, Raport specjalnego sprawozdawcy d.s. promocji i ochrony praw człowieka oraz fundamentalnych wolności podczas walki z terroryzmem, Ben Emmerson, 01.03.2013, http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/A-HRC-22-52_en.pdf; Constitutional Project, Raport zespołu zadaniowego w sprawie traktowania osób przetrzymywanych, 16.04.2013, <http://detaineeataskforce.org/newsroom/multimedia/>

⁸ Constitutional Project, zespół zadaniowy ds. traktowania osób przetrzymywanych, Rendition and the 'Black Sites', s. 180, <http://detaineeataskforce.org/read/#/180/>

⁹ Wojciech Czuchnowski, Tusk ostro o więzieniu CIA, „Gazeta Wyborcza”, 29.03.2012, http://wyborcza.pl/1,76842,11443662,Tusk_ostro_o_wiezieniu_CIA.html. Patrz również: Vanessa Gera, CIA Secret Prison: Polish Leaders Break Silence About Black Site, Associated Press, 31.03.2012, http://www.huffingtonpost.com/2012/03/31/cia-secret-prison-polish-_n_1393385.html

¹⁰ Dana Priest, CIA Holds Terror Suspects in Secret Prisons, „Washington Post”, 02.11.2005, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/11/01/AR2005.110101644.html>

¹¹ Human Rights Watch, Oświadczenie w sprawie tajnych więzień USA w Europie, 07.11.2005, <http://www.hrw.org/news/2005/11/06/human-rights-watch-statement-us-secret-detention-facilities-europe>

¹² Były premier Miller: Oskarżenia o tajne więzienie CIA to „kłamstwa”, Program 1 Polskiego Radia, 05.02.2013, <http://www.thenews.pl/1/10/Artykul/126284,Former-PM-Miller-CIA-black-site-accusations-are-'lies'>

¹³ Agence France Press, Poland Suppresses CIA Prisons Report, 24.12.2005, <http://www.abc.net.au/news/2005-12-24/poland-suppresses-cia-prisons-report/767658>

¹⁴ Patrz: przypis vii, szczególnie raporty PACE i Parlamentu Europejskiego (TDIP)

¹⁵ Open Society Justice Initiative, Fresh Evidence Shows Polish Government, CIA Co-operation on Renditions, 22.02.2010, <http://www.soros.org/initiatives/justice/focus/foi/news/poland-rendition-2010.0222>

¹⁶ Open Society Justice Initiative i polska Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Wyjaśnienie dotyczące dokumentacji lotów z więźniami od Polskiej Agencji Żeglugi Powietrznej, 22.02.2010, <http://www.soros.org/initiatives/justice/focus/foi/news/poland-rendition-20100222/flight-records-20100222.pdf>. Nieprzetworzone dane analizowane w tym wyjaśnieniu: <http://www.soros.org/initiatives/justice/focus/foi/news/poland-rendition-20100222/disclosure-20100222.pdf>

¹⁷ Ibid

¹⁸ Były szef Polskiej Agencji Wywiadu, Zbigniew Siemiątkowski, stwierdził jednak w 2009 r. w wywiadzie prasowym, że takie samoloty faktycznie lądowały w Polsce. Patrz: Adam Krzykowski i Mariusz Kowalewski: Politycy przeczą, „Rzeczpospolita”, 15.04.2009, <http://www.rp.pl/artykul/291252.html>

¹⁹ Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Komenda Główna Straży Granicznej przedstawiła nowe informacje dotyczące załóg i pasażerów samolotów CIA lądujących w Szymanach, 30.07.2010, <http://www.HFPC.org.pl/cia/images/stories/PRESS%20RELEASE%202.pdf>. Fundacja odnotowała, że polski rząd odmówił ujawnienia tych informacji sprawozdawcy specjalnemu PACE ds. tajnego przetrzymywania osób, szwajcarskiemu senatorowi Dickowi Marty'emu, gdy wnioskował on o współpracę ze strony polskiej w prowadzeniu śledztwa. Zestawienie danych przedstawionych przez Komendę Główną Straży Granicznej dostępne jest tutaj: http://www.HFPC.org.pl/cia/images/stories/Data_flights_eng.pdf. Informacje te zawierały pismo Komendy Głównej Straży Granicznej z 23.07.2010 potwierdzające fakt kilku lądowań w Szymanach w okresie grudzień 2002–wrzesień 2003, http://www.HFPC.org.pl/cia/images/stories/Letter_23_07_2010.pdf

²⁰ Patrz: Dane dostarczone przez Komendę Główną Straży Granicznej, http://www.HFPC.org.pl/cia/images/stories/Data_flights_eng.pdf

²¹ Samoloty CIA lądowały w Polsce, lecz co przewoziły?, „Gazeta Wyborcza”, 05.02.2009, http://wyborcza.pl/1,86871,6238040,CIA_Planes_Did_Land_in_Poland_But_What_Was_Their_Cargo_.html

²² Amerykanie mieli tajną bazę na Mazurach, „Dziennik”, 06.09.2008, <http://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/79749,amerykanie-mieli-tajna-baze-na-mazurach.html>

²³ Tom Hundley, Remote Polish Airstrip Holds Clues to Secret CIA Flights, „Chicago Tribune”, 06.02.2007, http://articles.chicagotribune.com/2007-02-06/news/0702060187_1_cia-flights-poland-and-romania-detention-centers

²⁴ Rozmowa z Mariolą Przewłocką, Szczytno, 30.09.2012

²⁵ Rozmowa z Adamem Krzykowskim, Warszawa, 24.09.2012

²⁶ Ibid. Patrz również: Adam Krzykowski, Odnalazła się zaginiona książka lotów, Panorama TVP 2, 17.12.2010, <http://tvp.info/informacje/polska/odnalazla-sie-zaginiona-ksiazka-lotow/3592019>

²⁷ Przykład: Andy Worthington, New Evidence about Prisoners Held in Secret CIA Prisons in Poland and Romania, 04.08.2010, <http://www.andyworthington.co.uk/2010/08/04/new-evidence-about-prisoners-held-in-secret-cia-prisons-in-poland-and-romania/>

²⁸ Przykład: Program dokumentalny BBC z cyklu Our World, Europe's Secret CIA Prisons, październik 2010, część 1: <http://www.youtube.com/watch?v=X295HENrzmI>

¹ część II: <http://www.youtube.com/watch?v=-5XB5WfVuc4&feature=related>

(Khalid Sheikh Mohammed, Abd al-Rahim al-Nashiri przetrzymywani w tajnym więzieniu w Polsce); Reprieve, List do litewskiego Prokuratora Generalnego i Prezydenta, wrzesień 2010, http://www.reprieve.org.uk/static/downloads/2010_09_20_CSS_Letter_Darius_Valys_Lithuania_investigation.pdf

(Abu Zubajda przetrzymywany w tajnym ośrodku w Szymanach); John Goetz i Britta Sandberg, Nowe dowody na istnienie więzienia tortur w Polsce, „Der Spiegel”, 27.04.2009, <http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,621450,00.html>

(Khalid Sheikh Mohammed przetrzymywany w tajnym więzieniu w Polsce); Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, Report on the Treatment of Fourteen 'High Value Detainees' in CIA Custody, luty 2007, http://humanrights.ucdavis.edu/projects/the-Guantanamo-testimonials-project/testimonies/testimonies-of-the-red-cross/icrc_20070214.pdf, s. 35 (Khalid Sheikh Mohammed twierdzi, że butelka wody podana

mu w miejscu przetrzymywania miała oznaczenia świadczące o jej polskim pochodzeniu); ABC News, List of Detainees held in Poland, 05.12.2005: <http://abcnews.go.com/WNT/Business/popup?id=1375287>.
Nowsza dokumentacja o osobach przetrzymywanych w Polsce: OSJI, Globalizing Torture, s. 100, <http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/globalizing-torture-2012.0205.pdf>

²⁹ Wspólne badanie ONZ w sprawie tajnego przetrzymywania osób, s. 53–54, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/13session/A-HRC-13-42.pdf>

³⁰ Inspektor Generalny CIA, Special Review: Counterterrorism Detention and Interrogation Activities (September 2001–October 2003) (2003-7123-IG) (dalej: Raport Inspektora Generalnego CIA), 07.05.2004, http://media.washingtonpost.com/wp-srv/nation/documents/cia_report.pdf

³¹ Wspólne badanie ONZ w sprawie tajnego przetrzymywania osób, pkt 116, cytaty wypowiedzi z raportu Inspektora Generalnego CIA, ustępy 74 i 224

³² Raport Inspektora Generalnego CIA, pkt 92

³³ Raport Inspektora Generalnego CIA, pkt 94

³⁴ Raport Inspektora Generalnego CIA, pkt 93

³⁵ Raport Inspektora Generalnego CIA, pkt 209

³⁶ Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, Report on the Treatment of Fourteen 'High Value Detainees' in CIA Custody, 14.02.2007, s. 9, <http://assets.nybooks.com/media/doc/2010/04/22/icrc-report.pdf>

³⁷ Jason Leopold, Torture Diaries, Drawings and the Special Prosecutor, „Truthout”, 29.03.2010, s. 5, <http://archive.truthout.org/torture-diaries-drawings-and-special-prosecutor58108>

³⁸ Mark Mazzetti i Scott Shane, CIA Destroyed Tapes as Judge Sought Interrogation Data, „New York Times”, 07.02.2008, <http://www.nytimes.com/2008/02/07/washington/07intel.html>

³⁹ Christian Lowe i Chris Borowski, Insight: Poland's Investigation into Secret CIA Prisons Loses Steam, Reuters, 27.01.2013, <http://www.reuters.com/article/2013/01/27/us-poland-cia-idUSBRE90Q03M2013.0127>

⁴⁰ Adam Krzykowski, Europosłanka obawia się o polskie śledztwo ws. CIA, TVP Panorama, 17.05.2012, <http://tvp.info/informacje/polska/europoslanka-obawia-sie-o-polskie-sledztwo-ws-cia/7394223>

(o oficjalnej wizycie Héléne Flautre w Polsce w maju 2012 r.). Patrz również: Parlament Europejski, Komitet Wolności Obywatelskich, Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych, Report on alleged transportation and illegal detention of prisoners in European countries by the CIA: follow-up of the European Parliament TDIP Committee report, 02.08.2012, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2f%2fEP%2f%2fTEXT%2bREPORT%2bA7-2012-0266%2b0%2bDOC%2bXML%2bV0%2f%2fEN&language=EN>

⁴¹ Delays in Poland's CIA Jails Case 'Endangering Evidence', Reuters, 28.03.2013, <http://www.thenational.ae/news/world/europe/delays-in-polands-cia-jails-case-endangering-evidence>

⁴² Skarga Abda al-Rahima al-Nashiriego o przyznanie statusu „pokrzywdzonego”: Pismo procesowe dotyczące reprezentacji w postępowaniach, powiadomienie dotyczące podejrzenia popełnienia przestępstw kryminalnych i skarga dotyczących dostępu do dalszego postępowania w charakterze poszkodowanego, 21.09.2010, w archiwach Amnesty International

⁴³ Przykład: Vanessa Gera, Terror Suspect Gets Victim Status in Polish Probe, Associated Press, 27.10.2010

⁴⁴ Wniosek Abu Zubajdy o przyznanie statusu „pokrzywdzonego”: <http://www.interights.org/userfiles/Documents/2010.1216AbuZubaydahApplicationforVictimStatusinPolishArticle231InvestigationEnglishTranslation.pdf>

⁴⁵ Rozmowa z Januszem Śliwą, Prokuratura Apelacyjna, Kraków, 26.09.2012

⁴⁶ Rozmowa z Robertem Majewskim, Warszawa, 26.11.2012

⁴⁷ Prosecutors Want Kwasniewski to Testify in CIA Prisons Case, European Intelligence Wire, 14.09.2011

⁴⁸ Wojciech Czuchnowski i Adam Krzykowski: „Zarzuty za polskie więzienie CIA”, „Gazeta Wyborcza”, 27.03.2012, http://wyborcza.pl/1,76842,11425498,Zarzuty_za_polskie_wiezienie_CIA.html; patrz również: Matthew Day, Poland Ex-Spy Boss Charged Over Alleged CIA Secret Prison, „The Telegraph”, 27.03.2012, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/poland/9169366/Poland-ex-spy-boss-charged-over-domniemanych-CIA-secret-prison.html>

⁴⁹ Ibid

⁵⁰ Ewa Siedlecka, Kwasniewski w szarej strefie więzień CIA, „Gazeta Wyborcza”, 01.05.2012, http://wyborcza.pl/1,113922,11647877,Kwasniewski_w_szarej_strefie_wiezien_CIA.html

⁵¹ Wojciech Czuchnowski, Adam Krzykowski, Zarzuty za polskie więzienie CIA, „Gazeta Wyborcza”, 27 marca 2012, <http://wyborcza.pl/2029020,76842,11425498.html>

⁵² Rozmowa z Marzeną Kowalską, Zastępcą Prokuratora Generalnego, Warszawa, 27.09.2012

⁵³ Rozmowa z Adamem Krzykowskim, Warszawa, 25.09.2012

⁵⁴ Rozmowa z Marzeną Kowalską, Zastępcą Prokuratora Generalnego, Warszawa, 27.09.2012

⁵⁵ Ibid

⁵⁶ Rozmowa z Januszem Śliwą i Katarzyną Płończyk, Prokuratura Apelacyjna, Kraków, 26.09.2012

⁵⁷ Ibid

⁵⁸ Rozmowa z Adamem Krzykowskim, Warszawa, 24.09.2012

⁵⁹ Ewa Siedlecka, Seremet: Nie mylmy życia z filmem, „Gazeta Wyborcza”, 28.04.2013, http://wyborcza.pl/1,76498,13812229,Seremet__Nie_mylmy_zycia_z_filmem.html#ixzz2RqYAF4Do

⁶⁰ Rozmowa z Januszem Śliwą i Katarzyną Płończyk, Biuro Prokuratury Apelacyjnej, Kraków, 26.09.2012

⁶¹ CIA's Secret Prison: 'Poland Dragging Out Investigation', RT, 30.01.2013, <http://rt.com/news/poland-investigation-cia-prisons-839/>

⁶² Rozmowa z Jarosławem Gowinem, Polskie Radio 1, 05.02.2013, <http://www.polskieradio.pl/13/53/Artykul/775902,Rozmowa-dnia-Jaroslaw-Gowin>

⁶³ Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Pismo do Ministra Sprawiedliwości w sprawie zarzutów w postępowaniu dotyczącym tajnego więzienia CIA, 14.02.2013, <http://www.HFPC.pl/en/minister-sprawiedliwosci-o-zarzutach-w-sledztwie-dot-wiezien-cia/>

⁶⁴ Ewa Siedlecka, Seremet: Nie mylmy życia z filmem, „Gazeta Wyborcza”, 28.04.2013, http://wyborcza.pl/1,76498,13812229,Seremet__Nie_mylmy_zycia_z_filmem.html#ixzz2RqYAF4Do

⁶⁵ Ibid

⁶⁶ Reuters, Polish Prosecutors to Drop Charges in CIA Jail Inquiry, 19.02.2013, <http://www.reuters.com/article/2013/02/19/us-poland-cia-siematkowski-idUSBRE91IOMT2013.0219>

-
- ⁶⁷ Ibid
- ⁶⁸ HFPC, Pismo do Prokuratora Generalnego, 01.03.2013, http://www.HFPC.org.pl/cia/images/stories/Odpowiedz%20PA%20Krakow_marzec%202013.pdf
- ⁶⁹ Pisemna odpowiedź w archiwach Amnesty International
- ⁷⁰ Ibid
- ⁷¹ Rozmowa z Bartłomiejem Jankowskim, Warszawa, 01.10.2012
- ⁷² Patrz: Amnesty International, Open Secret: Mounting Evidence of Europe's Complicity in Rendition and Secret Detention, rozdział, USA: Accountability Free Zone, s. 13, <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR01/023/2010/en/3a3fdac5-08da-4dfc-9f94-afa8b83c6848/eur010232010.en.pdf>
- ⁷³ Umowa o wzajemnej pomocy prawnej pomiędzy USA i Polską, 10.07.1996, <http://www.state.gov/documents/organization/189163.pdf>
- ⁷⁴ Ibid., Artykuł 3
- ⁷⁵ Rozmowa z Marzeną Kowalską, Zastępcą Prokuratora Generalnego, Warszawa, 27.09.2012
- ⁷⁶ Ibid
- ⁷⁷ Rozmowa z Januszem Śliwą i Katarzyną Płończyk, Biuro Prokuratury Apelacyjnej, Kraków, 26.09.2012
- ⁷⁸ Ewa Siedlecka, Seremet: Nie mylmy życia z filmem, „Gazeta Wyborcza”, 28.04.2013, http://wyborcza.pl/1,76498,13812229,Seremet__Nie_mylmy_zycia_z_filmem.html#ixzz2RqYAF4Do
- ⁷⁹ Rozmowa z Mikołajem Pietrzakiem, Warszawa, 25.09.2012; rozmowa z Bartłomiejem Jankowskim, Warszawa, 01.10.2012
- ⁸⁰ Claudia Ciobanu, Poland Cornered Over Its Secret Prisons, Inter Press Service, 08.03.2013, <http://www.ipsnews.net/2013/03/poland-cornered-over-its-secret-prisons/>
- ⁸¹ OBWE, Doroczne Spotkanie Przeglądowe Wymiaru Ludzkiego, zdarzenie towarzyszące: Unlock the Truth in Europe: Seeking Accountability for European Complicity in the CIA Rendition and Secret Detention Programs, Warszawa, 28.09.2012
- ⁸² MPs Press Eastern European Countries Over Secret CIA Prisons, „Eurobusiness”, 11.09.2012, <http://www.eubusiness.com/news-eu/us-attacks-911-cia.ib2/>
- ⁸³ Patrz: Amnesty International, Left in the Dark: The Use of Secret Evidence in the United Kingdom, EUR 45/014/2012, 15.10.2012, www.amnesty.org/en/library/asset/EUR45/.../eur450142012.en.pdf
- ⁸⁴ Ibid. Patrz również: Open Society Justice Initiative, Global Principles on National Security and the Right to Information (Draft), 8.04.2013, zasada 10.A.1: „Istnieje nadrzędny interes publiczny w ujawnianiu informacji dotyczących rażących naruszeń praw człowieka i poważnych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego, w tym przestępstw w rozumieniu prawa międzynarodowego, a także innych naruszeń popełnianych systematycznie. Informacje takie nie mogą być w żadnych okolicznościach ukrywane z powoływaniem się na bezpieczeństwo narodowe”. Choć zasady są jeszcze niedopracowane, odzwierciedlają wyłaniający się consensus w sprawie nieobejmowania informacji związanych z przestępstwami w rozumieniu prawa międzynarodowego wyłączeniami motywowanymi bezpieczeństwem narodowym
- ⁸⁵ Rozmowa z Bartłomiejem Jankowskim, Warszawa, 01.10.2012
- ⁸⁶ Kodeks postępowania karnego, art. 49 §1 (pokrzywdzony), 156 §1–5 (dostęp do akt), 117 (powiadamanie o czynnościach procesowych), 116 i 315 § 1–2 (składanie wniosków), legislationline.org

org/.../Polish%20CPC%201997_am%202003_en.pdf. Patrz również: Europejski Trybunał Praw Człowieka, al-Nashiri przeciwko Polsce, skarga nr 28761/11, Uwagi dotyczące dopuszczalności i wartości przedłożone przez polski rząd, MSZ, 05.09.2012, pkt 7 („prawa procesowe” wnioskodawcy jako strony postępowania karnego), w archiwach Amnesty International

⁸⁷ Przykład: Kodeks karny (06.06.1997), art. 265–266 (kary za ujawnienie tajemnicy państwowej), https://www.imolin.org/doc/amlid/Poland_Penal_Code1.pdf; kodeks postępowania karnego, art. 179–181, 184, 360 i 362, legislationline.org/.../Polish%20CPC%201997_am%202003_en.pdf

⁸⁸ Patrz: Adam Bodnar i Irmína Pachó, Polskie prawo o dostępie do informacji i utajnieniu, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, maj 2011, http://www.right2info.org/resources/publications/national-security-expert-papers/Bodnar_PachóPolishlawonclassification.pdf

(cztery poziomy utajniania informacji)

⁸⁹ Rozmowy z prokuratorami krakowskimi i warszawskimi, 26 i 27.09.2012 (odpowiednio)

⁹⁰ Rozmowa z Robertem Majewskim, Warszawa, 26.11.2012

⁹¹ Jemeńczyk twierdzi, że był przetrzymywany w więzieniu CIA w Polsce, Polskie Radio 1, 15.02.2012, <http://www.thenews.pl/1/10/Artykul/90331,Yemeni-claims-he-was-held-at-CIA-prison-in-Poland>

⁹² Abd Al Rahim Hussayn Muhammad al-Nashiri przeciwko Polsce, Oświadczenie w sprawie faktów, skarga nr 28761/11, złożona 06.05.2011, zakomunikowana 10.07.2012, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-112302>; skarga Abu Zubajdy przeciwko Polsce, złożona 26.03.2013, <http://www.interights.org/document/269/index.html>

⁹³ Patrz: Andy Worthington, New Evidence about Prisoners Held in Secret in CIA Prisons in Poland and Romania, 4.08.2010, <http://www.andyworthington.co.uk/2010/08/04/new-evidence-about-prisoners-held-in-secret-cia-prisons-in-poland-and-romania/>. Patrz również: Open Society Justice Initiative, Globalizing Torture: CIA Secret Detention and Extraordinary Rendition, 6.02.2013, <http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/globalizing-torture-2012.0205.pdf>. Do innych osób utrzymujących, że były przetrzymywane w Polsce lub wskazanych jako takie przez media, należą Abd al-Rahim al-Nashiri, Abu Zubajda, Ramzi bin al-Shibh, Khalid Sheikh Mohammed, Abu Bakr Muhammad Boulghiti (Abu Yassir al-Jaza'iri), Mohammed Omar Abdel-Rahman, Hassan Ghul i Ahmed Khalfan Ghailani

⁹⁴ Patrz: Amnesty International, USA: Aiming for Execution, Denying Fair Trial: Government Wants Death Penalty Option at Upcoming Military Commission Trials in Guantánamo, 3.06.2011, <http://www.amnesty.org/en/library/info/AMR51/049/2011/en>; and USA: Wrong Court, Wrong Place, Wrong Punishment: Five Alleged '9/11 Conspirators' to be Arraigned for Capital Trial by Military Commission at Guantánamo, 3.05.2012, <http://www.amnesty.org/en/library/info/AMR51/032/2012/en>.

⁹⁵ Rozmowa telefoniczna z kpt. Michaeliem Schwartzem, 29.09.2012. Kpt. Schwartz nie może mówić publicznie o szczegółach sprawy swego klienta, a szczególnie o przeżyciach Walida bin Attasha w więzieniu CIA, ponieważ informacje te są ściśle tajne. Ponadto nakaz ochronny wydany w grudniu 2012 r. przez sędziego komisji wojskowej nadzorującego proces domniemyanych „kospiratorów z 9.11” dotyczy wszystkich osób mających dostęp do utajnionych informacji lub będących w ich posiadaniu. Ochronie podlegają m.in. „informacje mogące ujawnić lub ułatwić ujawnienie udziału innych państw” przetrzymywania ofiar przed ich przewiezieniem do Guantanamo we wrześniu 2006 r., a także technik przesłuchań i warunków przetrzymywania. Kpt. Schwartz rozmawiał z Amnesty International tylko o tym, że obrońcy Walida bin Attasha zainteresowani są uzyskaniem informacji mogących przyczynić się do złagodzenia wyroku (w tym ewentualnej kary śmierci) w przypadku skazania. Wszystkie zawarte

w tym raporcie szczegóły w sprawie Walida bin Attasha i oskarżeń, że był przetrzymywany w tajnym więzieniu w Polsce, a następnie w Rumunii, pochodzą wyłącznie ze źródeł publicznych. Amnesty International potępiła USA za dalsze utajnianie informacji służące zatajeniu informacji o traktowaniu przetrzymywanych będącym samym w sobie rażącym naruszeniem prawa międzynarodowego, naruszeniem praw przetrzymywanych do swobody wypowiedzi oraz [odmowy] realnego zadośćuczynienia za naruszenia praw człowieka, w tym za przestępstwa tortur i wymuszonych zaginięć w rozumieniu prawa międzynarodowego. Patrz: Amnesty International, USA: Truth, Justice and the American Way? Details of Crimes under International Law Still Classified Top Secret, AMR 51/099/2012, 19.12.2012, <http://www.amnesty.org/en/library/info/AMR51/099/2012/en>

⁹⁶ Adam Krzykowski, Kolejny pozew za tajne więzienia, TVP.INFO, 15.02.2012, <http://tvp.info/informacje/polska/kolejny-pozew-za-tajne-wiezienia/6539554>

⁹⁷ W 2006 władze wojskowe w Guantanamo odnotowały 27.04.2003 jako datę jego aresztowania. JTF-GTMO Detainee Assessment for Walid Muhammad Salih Bin Attash, 8.12.2006

⁹⁸ Elaine Shannon, Al-Qaeda Moneyman Caught, „Time”, 01.05.2003, <http://www.time.com/time/nation/article/0,8599,448922,00.html>

⁹⁹ Raport komisji ds. badania zdarzeń z 9.11, lipiec 2004, s. 146 i przypis, <http://govinfo.library.unt.edu/911/report/911Report.pdf>

¹⁰⁰ Patrz: Amnesty International, USA: Human Dignity Denied. Torture and Accountability in the ‘War on Terror’, s. 111–112 (w tym przypis 479), październik 2004, <http://www.amnesty.org/en/library/info/AMR51/145/2004/en>

¹⁰¹ Amnesty International, Below the Radar: Secret Flights to Torture and ‘Disappearance’, AMR 51/051/2006, sekcja 1.5, 4.04.2006, <http://www.amnesty.org/en/library/asset/AMR51/051/2006/en/3edf2253-d447-11dd-8743-d305bea2b2c7/amr510512006.en.html>

¹⁰² „Waleeda bin Attasha zatrzymały władze pakistańskie... To o jedną osobę mniej spośród tych, którzy przysparzają zmartwień ludziom kochającym wolność. Chcę podziękować naszym pakistańskim przyjaciółom. Chcę podziękować Agencji, CIA, za jej ważny wkład w dążenie do wygranej w wojnie terrorem”. Prezydent George W. Bush, Uwagi przed rozmowami z Prezydentem Kolumbii, Alvaro Uribe’em, i spotkaniem z reporterami, 30.04.2003. Dokumenty publiczne prezydentów USA

¹⁰³ Biały Dom, Prezydent omawia utworzenie komisji wojskowych do sądenia podejrzanych o terroryzm, 6.09.2006, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/09/2006.0906-3.html>. Patrz również: Amnesty International, USA: Government Must End All Secret Detention and Guarantee Fair Trials, 06.09.2006, <http://www.amnesty.org/en/library/info/AMR51/143/2006/en>

¹⁰⁴ Patrz: Biuro Dyrektora Wywiadu Narodowego, Summary of the High Value Terrorist Detainee Program, <http://www.defense.gov/pdf/thehighvaluedetaineeprogram2.pdf>, podsumowanie wydane w połączeniu z dokumentem <http://www.defense.gov/pdf/detaineebiographies1.pdf>

¹⁰⁵ Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, Report on the Treatment of Fourteen ‘High Value Detainees’ in CIA Custody, 14.02.2007, <http://assets.nybooks.com/media/doc/2010/04/22/icrc-report.pdf>

¹⁰⁶ Ibid., s. 31

¹⁰⁷ Ibid

¹⁰⁸ Ibid., s. 32

¹⁰⁹ Ibid., s. 35

¹¹⁰ Adam Goldman, Secret Jails: Terror Suspect's Odyssey Through CIA's Black Sites, Associated Press, 2010, mapa interaktywna: <http://hosted.ap.org/specials/interactives/wdc/binalshibh/content.swf>

¹¹¹ Patrz: Brian Ross i Richard Esposito, EXCLUSIVE: Sources Tell ABC News Top Al Qaeda Figures Held in Secret CIA Prisons, ABC News, 5.10.2005 (lokalizuje Walida bin Attasha w Polsce); Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, Secret Detentions and Illegal Transfers of Detainees involving Council of Europe Member States: Second Report, 7.06.2007, s. 24, stopka 85 (stwierdza, że Walid bin Attash był przetrzymywany w Polsce, choć daty zawarte w raporcie wydają się nieprawidłowe), http://assembly.coe.int/CommitteeDocs/2007/EMarty_20070608_NoEmbargo.pdf

¹¹² Helsińska Fundacja Praw Człowieka, opinia, al-Nashiri przeciwko Polsce, skarga nr 28761/11, 16.10.2012, s. 6, <http://www.HFPCpol.waw.pl/cia/images/stories/file/HFPC%20amicus%20curiae%20Al-Nashiri.pdf>. Opinia ta zawiera zestawienie informacji otrzymanych przez HFPC od agencji polskiego rządu, w tym PAŻP i Straży Granicznej, wynikających z szeregu zapytań skierowanych do tych agencji na podstawie „dostępu do informacji publicznej”

¹¹³ Ibid

¹¹⁴ Przykład: Szkoła Prawa Uniwersytetu w Karolinie Północnej, The North Carolina Connection To Extraordinary Rendition and Torture, styczeń 2012, <http://www.law.unc.edu/documents/clinicalprograms/finalrenditionreportweb.pdf>

¹¹⁵ John Goetz i Britta Sandberg, Europe's 'Special Interrogations': New Evidence of Torture Prison in Poland, 18.08.2009, <http://www.spiegel.de/international/world/europe-s-special-interrogations-new-evidence-of-torture-prison-in-poland-a-621450.html>

¹¹⁶ Raport ICRC, s. 33

¹¹⁷ Ibid., s. 32

¹¹⁸ Ibid., s. 32–33

¹¹⁹ Ibid

¹²⁰ Zayn al-Abidin Muhammad Husayn (Abu Zubajda) przeciw Polsce, skarga złożona w imieniu Abu Zubajdy przez Interights 26.03.2013, ustępy 102 i 115, <http://www.interights.org/abu-zubaydah/index.html>

¹²¹ Ibid., ustępy 104–109

¹²² Adam Goldman i Matt Apuzzo, AP Exclusive Inside Romania's Secret CIA Prison, Associated Press, 08.12.2011, <http://news.yahoo.com/ap-exclusive-inside-romaniyas-secret-cia-prison-050239912.html>

¹²³ Rozmowa z Mariolą Przewłocką, Szczytno, 30.09.2012

¹²⁴ Ibid

¹²⁵ Ibid

¹²⁶ Adam Krzykowski, Kolejny pozew za tajne więzienia, TVP.INFO, 15.02.2012, <http://tvp.info/informacje/polska/kolejny-pozew-za-tajne-wiezienia/6539554>

(tłumaczenie Amnesty International)

¹²⁷ Ibid

¹²⁸ Ibid

¹²⁹ Khaled el-Masri przeciwko byłej Jugosławijskiej Republice Macedonii, wspólna zgodna opinia sędziów Tulkensa, Spielmana, Sicilianosa i Kellera, wniosek nr 39630/09, 13.12.2012, s. 82, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115621>

¹³⁰ Abd al-Rahim al-Nashiri złożył swoją skargę 06.05.2011, po odrzuceniu przez Sąd Apelacyjny w Białymstoku, II Wydział Karny, jego apelacji z 20.04.2011 na nieuzasadnioną zwłokę w toczącym się postępowaniu karnym. Patrz: al-Nashiri przeciwko Polsce, wniosek do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, ustępy 267–268, <http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/echr-al-nashiri-application-20110506.pdf>; Abu Zubajda stwierdził w swej skardze do Trybunału z 26.03.2013, że dziewięć przedłużenie śledztwa (wydłużające je do ponad 5 lat) wskazuje na to, że nie może on liczyć na realne zadośćuczynienie w Polsce. Patrz: Zayn al-Abidin Muhammad Husayn (Abu Zubajda) przeciwko Polsce, skarga do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, ustępy 336–337, <http://www.interights.org/document/269/index.html>.

¹³¹ A i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, skarga nr 3455/05, 19.02.2009, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91403#{„itemid“:\[„001-91403“\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91403#{„itemid“:[„001-91403“])

¹³² Abdulkhakov przeciwko Rosji, skarga nr 14743/11, 2.10.2012, pkt 156: „Każde pozasądowe przewiezienie lub nadzwyczajne wydalenie jest bezwzględnym zaprzeczeniem zasady rządów prawa i wartości chronionych Konwencją z powodu celowego obejścia prawa do rzetelnego procesu. Jest to więc równoważne pogwałceniu najbardziej podstawowych spośród praw zagwarantowanych przez Konwencję”

¹³³ W grudniu 2012 r. Trybunał wydał jednak wyrok przeciwko Macedonii w sprawie o uprowadzenie Khaleda el-Masriego przez CIA. Patrz: Khaled el-Masri przeciwko Byłej Jugosławijskiej Republice Macedonii, skarga nr 39630/09, 13.12.2012, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115621>

¹³⁴ Abd Al Rahim Hussayn Muhammad al-Nashiri przeciwko Polsce: Oświadczenie w sprawie faktów, skarga nr 28761/11, złożone 6.05.2011, ogłoszony 10.07.2012, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-112302>

¹³⁵ Ibid

¹³⁶ Ibid

¹³⁷ Amnesty International i Międzynarodowa Komisja Prawników, Opinia w sprawie al-Nashiriego przeciwko Polsce, 05.11.2012, <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR37/002/2012/en>

¹³⁸ Al-Nashiri przeciwko Polsce: Oświadczenie w sprawie faktów, skarga nr 28761/11, złożone 6.05.2011, ogłoszony 10.07.2012, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-112302>

¹³⁹ (patrz: pytania do stron). Patrz również: art. 33(1)(2) Regulaminu Trybunału, <http://www.echr.coe.int/echr/EN/Header/Basic+Texts/Other+texts/Rules+of+Court/>

¹³⁹ Pismo od Justyny Chrzanowskiej, przedstawicielki rządu Polski, do T.L. Early’ego prowadzącego rejestr Wydziału IV Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, 05.09.2012, w archiwach Amnesty International

¹⁴⁰ Uwagi polskiego rządu, w archiwach Amnesty International

¹⁴¹ Al-Nashiri przeciwko Polsce, Skarga o ponowne rozważenie statusu poufności oraz przedłożeń jednostronnych w sprawie al-Nashiri przeciwko Polsce, 31.10.2012

¹⁴² Jan Cieński, Polish Dismay Over CIA ‘Torture’ Papers, „FT.com”, 5.02.2013, <http://www.ft.com/cms/s/0/7d645ca4-6fa1-11e2-b906-00144feab49a.html#axzz20I9I2U1p>

¹⁴³ Adam Bodnar, Poland’s Damaging Failure to Respond to CIA Black Site Case, „Open Society Foundations Voices”, 21.03.2013, <http://www.opensocietyfoundations.org/voices/polands-damaging-failure-respond-cia-black-site-case>

¹⁴⁴ Patrz: Amnesty International i Międzynarodowa Komisja Prawników, pisemna opinia w sprawie al-Nashiri przeciwko Polsce, skarga nr 28761/11, zgodnie z decyzją Wielkiej Izby o zaproszeniu interwentów do przedłożenia komentarzy uzupełniających w świetle wyroku Wielkiej Izby Trybunału

w sprawie El-Masri przeciwko byłej Jugosławiarskiej Republice Macedonii (nr 39630/90), 15.02.2013, ustępy 29–31, <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR37/003/2013/en>

¹⁴⁵ Janowiec i inni przeciwko Rosji, Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok z 16.04.2012, wnioski nr 55508/07 i 29520/09, ustępy 97–98

¹⁴⁶ Stanowisko polskiego MSZ do Wielkiej Izby, Janowiec i inni przeciwko Rosji, Skargi nr 55508/07 i 29520/09, 30.11.2012, s. 24, w archiwach Amnesty International

¹⁴⁷ Open Society Justice Initiative, opinia, Janowiec i inni przeciwko Rosji, Skargi nr 55508/07 i 29520/09, 13.01.2013, w archiwach Amnesty International

¹⁴⁸ Ibid., pkt 37, s. 8–9

¹⁴⁹ Pozew Abu Zubajdy przeciwko Polsce, złożony 26.03.2013, <http://www.interights.org/document/269/index.html>

¹⁵⁰ Pytania prokuratorów. Pełna treść pytań przestanych zespołowi ekspertów przez Prokuraturę Apelacyjną w Warszawie. Kursywą opisano stanowisko ekspertów. „Gazeta Wyborcza”, 30.05.2011, http://wyborcza.pl/1,75402,9689932,Pytania_prokuratorow,,ga.html#ixzz2C7wHum8C.

¹⁵¹ Ibid

¹⁵² Ibid

¹⁵³ Ibid

¹⁵⁴ Polski kodeks karny, https://www.imolin.org/doc/amlid/Poland_Penal_Code1.pdf

¹⁵⁵ Ibid., art. 101–104

¹⁵⁶ Ibid., art. 105

¹⁵⁷ Konstytucja RP, <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>

¹⁵⁸ Ibid

¹⁵⁹ Ibid.

Art. 91:

1. Ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy.

2. Umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową.

3. Jeżeli wynika to z ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską umowy konstytuującej organizację międzynarodową, prawo przez nią stanowione jest stosowane bezpośrednio, mając pierwszeństwo w przypadku kolizji z ustawami

¹⁶⁰ Piąty i szósty raport okresowy Polski w sprawie wdrażania postanowień Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, maj 2012, pkt 7, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/cats51.htm>

¹⁶¹ Ibid., pkt 9

¹⁶² Ibid., pkt 10

¹⁶³ Przykład: UNCAT; komentarz ogólny Komitetu Praw Człowieka nr 31, a w tym ustęp 18; Europejski Trybunał Praw Człowieka, Assenov i inni przeciwko Bułgarii, skarga nr 90/1997/874/1086, 28.10.1998, ustępy 102–106; M.C. przeciwko Bułgarii, skarga nr 39272/98, 4.12.2003, ustęp

153; Macovei i inni przeciwko Rumunii, skarga nr 5048/02, wyrok z 21.06.2007, ustęp 46; Bureš przeciwko Republice Czeskiej, skarga nr 37679/08, 18.10.2012, ustępy 121–127; [Wielka Izba], El-Masri przeciwko byłej Jugosławińskiej Republice Macedonii, skarga nr 39630/09, 13.12.2012, ustępy 182–194

¹⁶⁴ Przykład: art. 4(1) „To samo dotyczy [...] działania jakiegokolwiek osoby [...]” [podkreślenie dodane], art. 12

¹⁶⁵ Przykład: art. 6–9

¹⁶⁶ Rodley i Pollard, *Criminalisation of Torture: State Obligations under the United Nations Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, [2006] E.H.R.L.R 115, s. 119–120

¹⁶⁷ Ibid., s. 128–129

¹⁶⁸ Piąty i szósty raport okresowy Polski w sprawie wdrażania postanowień Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, maj 2012, pkt 185, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/cats51.htm>

¹⁶⁹ Pytania prokuratorów. Pełna treść pytań przesłanych zespołowi ekspertów przez Prokuraturę Apelacyjną w Warszawie. Kursywą opisano stanowisko ekspertów. „Gazeta Wyborcza”, 30.05.2011, http://wyborcza.pl/1,75402,9689932,Pytania_prokuratorow,,ga.html#ixzz2C7wHum8C

¹⁷⁰ Przykłady: Jelena Pejic, *Terrorist Acts and Groups: A Role for International Law?* (2004), „75 British Yearbook of International Law 71”, 87–88; Noam Lubell, *The War (?) against Al-Qaeda*, w: Elizabeth Wilmshurst, *International Law and the Classification of Conflicts*, Oxford University Press, 2012, s. 441 i 452; Jelena Pejic, *Armed Conflict and Terrorism: There is a (Big) Difference*, w: Ana María Salinas de Frías, Katja LH Samuel, Nigel D White (red.), *Counter-Terrorism: International Law and Practice*, Oxford University Press, 2012, s. 201–202; Silvia Borelli, *Casting light on the legal black hole: International law and detentions abroad in the 'war on terror'*, tom 87, nr 857, „International Review of the Red Cross”, 39 (Marzec 2005), s. 45–46; Przewodniczący-Sprawozdawca grupy roboczej ONZ ds. arbitralnego przetrzymywania osób, Leila Zerrougui; Specjalny Sprawozdawca ds. niezależności sądów i prawników, Leandro Despouy; Specjalny Sprawozdawca ds. tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub upokarzającego traktowania lub karania, Manfred Nowak; Specjalny Sprawozdawca ds. wolności religii lub przekonań, Asma Jahangir; Specjalny Sprawozdawca ds. powszechnego prawa do korzystania z najwyższego osiągalnego standardu zdrowia fizycznego i umysłowego, Paul Hunt, *Report on the situation of detainees at Guantánamo Bay*, dokument ONZ E/CN.4/2006/120 (27.02.2006), ustępy 21, 25; Sprawozdawca Specjalny ONZ ds. pozasądowych, przyspieszonych lub arbitralnych egzekucji, Philip Alston, *Study on targeted killings*, dokument ONZ A/HRC/14/24/Add.6 (28.05.2010), ustęp 53. W rzeczywistości bezpośrednie poparcie teorii „globalnej wojny” ogranicza się w większości do obecnych i byłych funkcjonariuszy rządu USA, niższych sądów krajowych w USA i amerykańskich wykładowców uniwersytetów w USA

¹⁷¹ Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, *Contemporary Challenges for IHL*, 29.10.2010, <http://www.icrc.org/eng/war-and-law/contemporary-challenges-for-ihl/overview-contemporary-challenges-for-ihl.htm>. Patrz również: ICRC, *IHL and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts*, 30. Międzynarodowa Konferencja Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca, Genewa, 30IC/07/8.4 (październik 2007), s. 7–8, <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/ihl-challenges-30th-international-conference-eng.pdf>

¹⁷² W tym naruszenia art. 2, 3, 4, 5, 8 i 14; patrz: McCann i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu [GC], skarga nr 18984/91, 27.09.1995, §§ 160–164; Assenov i inni przeciwko Bułgarii, sprawa nr 90/1997/874/1086, 28.10.1998, §§ 101–106; Menten i inni przeciwko Turcji [GC], skarga nr 23186/94, 28.11.1997, §§; Nachova i inni przeciwko Bułgarii [GC], skarga nr 43577/98,

6.07.2005, §§ 110–113. Ponadto orzecznictwo Trybunału nakazuje, by wszystkie takie postępowania były: a) efektywne w wymiarze praktycznym i prawnym (Aksoy przeciwko Turcji, skarga nr 21987/93, 18.12.1996, §95); b) rychłe i kompleksowe (El-Masri, §183; Assenov i inni, § 103 oraz Bati i inni przeciwko Turcji, wnioski nr 33097/96 i 57834/00, 3.06.2004, § 136, Europejski Trybunał Praw Człowieka 2004-IV); c) być niezależnie pod względem prawnym i praktycznym (El-Masri, § 184; Oğur przeciwko Turcji, skarga nr 21594/93, 20.05.1999, §§ 91-92; Mehmet Emin Yüksel przeciwko Turcji, skarga nr 40154/98, 20.07.2004, § 37) oraz d) umożliwiały uczestnictwo ofiary (El-Masri, §§ 185; patrz (z uwzgl. zmian): Oğur, § 92; Ognyanova i Choban przeciwko Bułgarii, skarga nr 46317/99, 23.02.2006, § 107, 23.02.2006; Khadzhaliev i inni przeciwko Rosji, skarga nr 3013/04, 6.11.2008, § 106; Denis Vasilyev przeciwko Rosji, skarga nr 32704/04, 17.12.2009, § 157; Dedovskiy i inni przeciwko Rosji, skarga nr 7178/03, § 92, 15.05.2008, Europejski Trybunał Praw Człowieka, 2008). Ponadto śledztwa muszą zostać wszczęte z urzędu, bez konieczności złożenia zawiadomienia o przestępstwie przez ofiarę lub ich krewnych (El-Masri, § 186. Patrz (z uwzgl. zmian): Gorgiev przeciwko byłej Jugosławiańskiej Republice Macedonii, skarga nr 26984/05, 19.04.2012, § 64). Patrz również: Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie przeciwdziałania bezkarności poważnych naruszeń praw człowieka (przyjęte przez Komitet Ministrów 30.03.2011 na 1110 zebraniu Zastępców Ministrów), Zasada V; Komisja Praw Człowieka ONZ, 61 sesja, poz. 17 programu prowizorycznego, zaktualizowany zbiór zasad w sprawie ochrony i promocji praw człowieka poprzez działanie na rzecz przeciwdziałania bezkarności, dokument ONZ E/CN.4/2005/102/Add.1 (2005) (Zasady ONZ dotyczące bezkarności), Zasada 19. Jak podkreślono w Podstawowych zasadach i wytycznych ONZ w sprawie prawa do zadośćuczynienia i rekompensaty dla ofiar rażących naruszeń międzynarodowych praw człowieka i poważnych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego (Zasady podstawowe w sprawie prawa do zadośćuczynienia) przyjętych przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 21.03.2006, Rezolucja 60/147, obowiązek przeprowadzenia śledztwa jest kluczowym elementem międzynarodowych zobowiązań prawnych państw do „przestrzegania, zapewniania poszanowania i wdrażania międzynarodowych praw człowieka i międzynarodowego prawa humanitarnego”, Zasada 3

¹⁷³ Komitet Przewodzący, Komentarz ogólny nr 3: Wdrażanie art. 14 przez państwa-sygnatariuszy, 13.12.2012, dokument ONZ CAT/C/GC/3, (GC 3), § 17

¹⁷⁴ El Masri przeciwko Macedonii, § 193

¹⁷⁵ Patrz również: Grupa robocza ONZ ds. przymusowych lub wymuszonych zaginięć (WGEID), która zrównała „zawieszenie lub zakończenie ścigania zaginięcia z powodu nie wykrycia lub niemożności wykrycia ewentualnych sprawców” ze środkami zbliżonymi, zabronionymi jako takie na mocy Deklaracji ONZ w sprawie bezprawnego pozbawienia wolności oraz, pośrednio, Międzynarodowa konwencja w sprawie wymuszonych zaginięć (ICED), WGEID, Komentarz ogólny w sprawie art. 18, 27.12.2005, § 3(a), dokument ONZ E/CN.4/2006/56 at § 49. Zasady efektywnego dochodzenia i dokumentowania tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub upokarzającego traktowania lub karności rekomendowane Rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 55/89 z 04.12.2000 wyszczególniają, że „organ śledczy powinien być upoważniony i zobowiązany do pozyskiwania wszystkich informacji potrzebnych w postępowaniu”, § 3(a)

¹⁷⁶ El-Masri, §§ 181 i 192; Assenov przeciwko Bułgarii, § 102; Labita przeciwko Włochom [GC], skarga nr 26772/95, 06.04.2000, § 131; Menten i inni, § 89. Patrz również: Varnava i inni, §§ 191, cytując ze sprawy McKerr przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, skarga nr 28883/95, 04.05.2001, §§ 111 i 114; Brecknell, §§ 65 i 193

¹⁷⁷ El-Masri, § 183; Gul przeciwko Turcji, skarga nr 22676/93, 14.12.2000, §§ 89–91; Boicenco przeciwko Mołdawii, skarga nr 41088/05, 10.06.2008, § 123

¹⁷⁸ Assenov przeciwko Bułgarii, § 103; Tanrikulu przeciwko Turcji [GC], skarga nr 23763.94, 8.07.1999, § 104-110; Zelilof v Grecji, skarga nr 17060/03, 24.05.2007, § 62

¹⁷⁹ Gul, § 91

¹⁸⁰ Assenov przeciwko Bułgarii, § 103; El-Masri, § 183

¹⁸¹ Patrz: Brecknell, § 66; Bazorkina przeciwko Rosji, skarga nr 69481/01, 27.07.2006, § 117; El Masri, § 140: „Trybunał odnotowuje, że stwierdził już w sprawach przeciwko pozwanemu państwu, że zawiadomienie o przestępstwie jest realnym zadośćuczynieniem, które należy stosować z zasady w przypadkach domniemanych naruszeń art. 3 Konwencji (patrz: Jasar przeciwko byłej Jugosławińskiej Republice Macedonii, nr 69908/01, 15.02.2007; Trajkoski przeciwko byłej Jugosławińskiej Republice Macedonii, nr 13191/02, 07.02.2008; Dzeladinov i inni przeciwko byłej Jugosławińskiej Republice Macedonii, nr 13252/02, 10.04.2008; Sulejmanov przeciwko byłej Jugosławińskiej Republice Macedonii, nr 69875/01, 24.04.2008)”, § 261 zgodnie z art. 13 Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Argument ten został również podkreślony na przykład przez Międzyamerykańską Komisję Praw Człowieka w sprawie Masacre Las Hojas przeciwko Salwadorowi, sprawa 10.287, raport nr 26/92, 24.09.1992, Inter-Am.C.H.R., dokument OEA/Ser.LV/II.83 14 w 83 (1993)

¹⁸² El-Masri, §§191–193; Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka, Contreras i inni przeciwko Salwadorowi, 31.08.2011 (Wartości, rekompensaty i koszty), sprawa nr 232, § 170; Rezolucja Rady Praw Człowieka ONZ nr 9/11 z 24.09.2008, art. 1; Rezolucja 12/12 z 01.10.2009, art. 1

¹⁸³ Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka, La Cantuta przeciwko Peru (Wartości, rekompensaty i koszty), sprawa nr 162, 29.11.2006

¹⁸⁴ Oneryildiz przeciwko Turcji, skarga nr 48939/99, 30.11.2004, § 93; Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka, Las Palmeras przeciwko Kolumbii, § 65

¹⁸⁵ Velev przeciwko Bułgarii, skarga nr 43531/08, 16.04.2013, § 53. Shishkovi przeciwko Bułgarii, skarga nr 17322/04, 25.03.2010, § 38

¹⁸⁶ Art. VIII

¹⁸⁷ Zasady ONZ dotyczące bezkarności, Zasada 19

¹⁸⁸ Zasada 4 stwierdza: „w przypadku rażących pogwałceń międzynarodowych praw człowieka i poważnych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego stanowiących przestępstwo w rozumieniu prawa międzynarodowego, państwa zobowiązane są do przeprowadzenia śledztwa, a jeśli dysponują wystarczającymi dowodami, obowiązek objęcia postępowaniem prokuratorskim osoby podejrzanej o pogwałcenia, a w razie stwierdzenia winy, obowiązek ukarania tej osoby”

¹⁸⁹ CAT, Komentarz ogólny 2, § 18. Patrz również: CAT, Komentarz ogólny 3, § 7; Zasady efektywnego śledztwa i dokumentowania tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub upokarzającego traktowania lub karaniami z Protokołu Istambulskiego, art. 2; ICJ, sprawa Hissene Habre, § 115

¹⁹⁰ Mahmut Kaya przeciwko Turcji, skarga nr 22535/93, § 99. Prezydent Republiki Włoch ułaskawił niedawno jednego z obywateli USA skazanych za uprowadzenie Abu Omara. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości określił to ułaskawienie mianem ciosu dla zasady rządów prawa i przeciwdziałania bezkarności w Europie, patrz: ICJ: Italy: Presidential pardon for rendition a blow to the rule of law, says ICJ, <http://www.icj.org/italy-presidential-pardon-for-rendition-a-blow-to-the-rule-of-law-says-icj/>. Patrz również: Julia Hall (ekspertka Amnesty International ds. antyterroryzmu i praw człowieka), Italian Pardon of US Officer Sets Stage for Impunity, Al-Jazeera, 18.04.2013, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/04/2013.4148255211215.html>

¹⁹¹ [Ofiary] tragedii w Las Dos Erres przeciwko Guatemali, sprawa nr 211, § 233

¹⁹² W rzeczywistości reakcje państw w Europie scharakteryzowane zostały w kategoriach uciekania się do tajności, stosowania doktryny immunitetu państwa i innych środków blokowania odpowiedzialności.

Przykład: Amnesty International, USA: Chronicle of Immunity Foretold: Time for change on counter-terrorism violations after another year of blocking truth, remedy and accountability, 17.01.2013, <http://www.amnesty.org/en/library/info/AMR51/003/2013/en>; Amnesty International, Europa: Open secret: Mounting evidence of Europe's complicity in rendition and secret detention, 15.11.2010, <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR01/023/2010>; Amnesty International, Lithuania: Unlock the truth in Lithuania: Investigate secret prisons now, 29.09.2011, <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR53/002/2011>; rezolucja Parlamentu Europejskiego z 11.09.2012 w sprawie domniemyanych transportów i nielegalnego przetrzymywania więźniów w krajach europejskich przez CIA: uzupełnienie raportu Komitetu TDIP Parlamentu Europejskiego, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0309+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>, szczególnie §§ 7–8, 10–20; raport Specjalnego Sprawozdawcy ONZ w sprawie promocji i ochrony praw człowieka i fundamentalnych wolności podczas zwalczania terroryzmu: ramowe zasady zapewniania odpowiedzialności funkcjonariuszy publicznych za rażące lub systematyczne pogwałcenia praw człowieka w kontekście państwowych inicjatyw antyterrorystycznych, 01.03.2013, dokument ONZ A/HRC/22/52, http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/A-HRC-22-52_en.pdf

¹⁹³ Oneryildiz, §§ 116–117

¹⁹⁴ CAT, Komentarz ogólny 2: Wdrażanie art. 2 przez państwa sygnatariuszy, 24.01.2008, dokument ONZ CAT/C/GC/2, (GC 2), § 10

¹⁹⁵ Mohammed Alzery przeciwko Szwecji, CCPR/C/88/D/1416/2005, Komitet Praw Człowieka ONZ, 10.11.2006, §11.7

¹⁹⁶ Ibid

¹⁹⁷ Abdulsamet Yaman przeciwko Turcji, skarga nr 32446/96, 2.11.2004, §55 i §59–60

¹⁹⁸ Komentarz ogólny 2, § 5: „pozostałe przeszkody uniemożliwiające lub wskazujące na niechęć do wszczęcia szybkiego i rzetelnego postępowania karnego oraz karania sprawców tortur i złego traktowania naruszyły zasadę nienaruszalności”. Patrz również: Komentarz ogólny 3, § 38, i § 40: „z tytułu trwałego charakteru skutków tortur przedawnienie nie powinno być stosowane, ponieważ pozbawia ofiary należnych im zadośćuczynienia, rekompensaty i rehabilitacji”

¹⁹⁹ Międzynarodowy Trybunał Karny ds. byłej Jugostawii (ICTY), prokurator przeciwko Anto'wi Furundzija'owi (wyrok w procesie), sprawa nr IT-95-17/1-T, II Izba Sądowa ICTY, 10.12.1998: stwierdzono, że „tortury nie mogą być objęte przedawnieniem”. Patrz: § 157

²⁰⁰ Komentarz ogólny nr 31: charakter ogólnego obowiązku prawnego nałożonego na państwa-sygnatariuszy Porozumienia, 26.05.2004, dokument ONZ CCPR/C/21/Rev.1/Add. 13, § 18: „niezasadnie krótkie okresy ustawowego przedawnienia w przypadkach, w których takie ograniczenia znajdują zastosowanie”, powinny zostać zniesione w odniesieniu do „naruszeń uznanych za przestępstwa w świetle prawa krajowego lub międzynarodowego, takich jak tortury i okrutne, nieludzkie i poniżające traktowanie; przyspieszone i arbitralne egzekucje oraz wymuszone zaginięcia”. Patrz również: HRC, Komentarz ogólny nr 20: zastępuje Komentarz ogólny 7 dotyczący zakazu tortur i okrutnego traktowania lub karania (art. 7), 10.03.1992, dokument ONZ HRI/GEN/1/Rev.1 w 30 (1994), § 15

²⁰¹ Art. 8 ICED wymaga, by okres ewentualnego przedawnienia przestępstw wymuszonego zaginięcia był długi i proporcjonalny do wagi przestępstwa

²⁰² Zasada IV Podstawowych zasad w sprawie prawa do zadośćuczynienia przewiduje, że: „Jeśli przewiduje to odpowiednia umowa lub inne międzynarodowe zobowiązanie prawne, przedawnienia nie mogą być stosowane do rażących naruszeń międzynarodowych praw człowieka i poważnych

naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego stanowiących przestępstwo w rozumieniu prawa międzynarodowego”. Zasada 23 Zasad ONZ dotyczących bezkarności stwierdza, że „bieg przedawnienia – w postępowaniu karnym lub w karalności – w sprawach karnych nie powinien rozpocząć się w okresie, w którym niedostępne jest realne zadośćuczynienie. Przedawnienie nie może być stosowane wobec przestępstw w rozumieniu prawa międzynarodowego, które są ze względu na swój charakter nieprzedawnialne”

²⁰³ McKerr przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, § 115; Oğur przeciwko Turcji, § 92; Ognyanova i Choban przeciwko Bułgarii, skarga nr 46317/99, 23.02.2006, § 107

²⁰⁴ Denis Vasilyev przeciwko Rosji, skarga nr 32704/04, 17.12.2009, § 157

²⁰⁵ Khadzhaliev i inni przeciwko Rosji, skarga nr 3013/04, 6.11.2008, § 106

²⁰⁶ Dedovskiy i inni przeciwko Rosji, skarga nr 7178/03, 15.05.2008, § 92. Zasady te odzwierciedla również art. 24(2) Międzynarodowej konwencji o wymuszonych zaginięciach, w której stwierdza się, że „każda ofiara ma prawo do poznania prawdy o okolicznościach wymuszonego zaginięcia, postępach śledztwa i losie zaginionych. Każde z państw sygnatariuszy zobowiązane jest do podjęcia odpowiednich środków w tej mierze.” Patrz również: § 4 Zasad efektywnego śledztwa i dokumentowania tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania zarekomendowanych w Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 55/89 z 04.12.2000, stwierdzających, że „domniemane ofiary tortur lub złego traktowania i ich przedstawiciele prawni należy informować o wszystkich przesłuchaniach, gwarantować im możliwość przesłuchania, udostępniać wszystkie informacje istotne dla postępowania oraz umożliwiać składanie innych dowodów”

²⁰⁷ Hugh Jordan przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, skarga nr 24746/94, 04.05.2001, § 109

²⁰⁸ Art. 11 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady Europy 2012/29/UE z 25.10.2012 wprowadzającej minimalne standardy praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw, zastępującej Decyzję ramową Rady nr 2001/220/JHA

²⁰⁹ Ramsahai i inni przeciwko Holandii, [GC], skarga nr 52391/99, § 353; Isayev i inni przeciwko Rosji, skarga nr 43368/04, 21.06.2011, § 140; Al-Skeini i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, [GC], skarga nr 55721/07, 07.07.2011; McKerr przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, § 114. Patrz również: (z uwzgl. zmian): Bucur i Toma przeciwko Rumunii, art. 10 i ujawnienie informacji przez tajne służby, skarga nr 28883/95, 04.05.2001, § 115; Khamzayev i inni przeciwko Rosji, skarga nr 1503/02, 03.05.2011, § 196

²¹⁰ Ramsahai i inni przeciwko Holandii, [GC], skarga nr 52391/99, § 349

²¹¹ Art. III.3 and art. VI. W wytycznych podkreślono, że „państwa zobowiązane są do przeciwdziałania bezkarności zgodnie z zasadą wymiaru sprawiedliwości dla ofiar, w celu zapobiegania przyszłym naruszeniom praw człowieka oraz w celu podtrzymania zasady rządów prawa i zaufania publicznego do systemu sądownictwa”, art. I.3. Ponadto: „bezkarność osób odpowiedzialnych za działania równorzędne poważnym naruszeniom praw człowieka zadaje ofiarom dodatkowe cierpienia” (ibid., Preambuła)

²¹² Art. XVI

²¹³ El-Masri, § 191.

60 Uwolnić prawdę:
Udział Polski w programie tajnych więzień CIA

62 Uwolnić prawdę:
Udział Polski w programie tajnych więzień CIA